یاش تورکستان

تورکستاننک ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنک ده‌قابر- ندن چیقا باشلاغان	مای (مایس) 1936 (1355 هجری)	سان 78

بو ساندا:

1 — بولشه‌ویکله‌رنگ «ملی سیاست» اویونی — طاهر

2 — ملی قادرولار حاضرلاش — جانای

3 — 1917نچی ییل خاطره پارچالاری (III) — مصطفی

4 — تاشکند دولت تیاتروسینگ «تاریخچه‌سی» — اوقتای

5 — قومسومولنك مویزی سیندی — تاشبالتا

6 — 1918—مای—1936 (قافقاسیالی دوستلاریمزغا) — * * *

7 — بین‌الملل وضعیت — م.

8 — «قافقاسیا، تورکستان وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیته‌سی» فعالیتنده‌ن

9 — آلمانچا مهم بر کتاب — ع.

10 — پشاورده‌ن مکتوب

11 — مفتی رضاءالدین فخرالدین حضرت وفات ایتدی

12 — تورکستان خبرله‌ری

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

شنعان تیلنده اثرلەر

«انقلاب وه ملتلەر» مجموعەسینگ 4نچی ساندا یازیلدیغنا کوره، تاجیکستان دولت نشریاتی شنعان تیلنده بر قانچا کتابلار چیقارماق نیتنده‌در. چیقاریلاجاق اثرلەر طبیعی لەنین اثرلەری ایله بالالار اوچون کتابچه‌لار وه شنعان شاعری شامبه زادەنگ اثرلەری‌در. شنعان تیلنده سویله‌وچیلەرنگ سانی 23 میگ جان بولوب، بولارنگ یارمیسی آفغانستاندا، یارمیسی تاجیکستاندا یاشایدرلار. تاجیکستاندا یاشاوچی شنعانلار شبهەسز لەنین اثرلەریله تجربه یولیله تانیشدرلار. اونگچون شنعان تیلنده چیقاریلاجاق لەنین «انقلابی فلسفەلەری» آفغانستان شنعانلاری اوچون حاضرلانماقدادر.

معلمسز، بناسز مکتب قورو پلانی

«سوسیالدی قازاغستان»نگ 36 .2 .11 تاریخلی ساندا یازیلدیغنا کوره، تورغای آوداندا ایمدیگەچه مکتبلەرنگ کوبچیلگی 2 صنفلی گنه بولوب قالغان ایکەن. بوتون آوداندا‌غی 23 برنچی باسقیچ، اورتالاو (یعنی 7 ییللق) مکتبنگ 3 گنەسی 3 صنفلی، قالغانلاری برنچی-ایکنچی صنفدەن گنه عبارت ایکەن.

آودانلق حکومت ادارەلەری بوندان سوگرا بو مکتبلەرنی یەگیدەن توزوشکه اورونماقچی ایمشلەر. بو یەگی پلانغا کوره، 13 مکتبنی 3 صنفلی، 3 مکتبنی 4 صنفلی، بر مکتبنی‌ده تولا اورتالاو مکتبی حالینه قویماقچیلار. فقط پلاننی ایشکه آشیرا بیلمەك اوچون نه معلم وه نەده بنا یارمش. بوتون آوداندا ایشکه یارایتورغان 4 گنه مکتب بناسی بار ایکەن. آودان دائرەسنده‌کی 49 معلمنگ 12 گنەسی 3نچی صنفده درس بیره آلاجاق حالده ایمش.

بو خبرنی یازوچی «سوسیالدی قازاغستان» مخبری آودان باشلوقلارینگ بو پلاننی یېتەرلك درجەده معلم کوچی وه مکتب بناسی بولغاندایغنا ایشکه آشیریلا آلاجاغینی اونوتماسلقلارینی ایسکەرتەدر.

بولشەویکلەرنك «ملی سیاست» اویونی

روسیادا انقلاب چیقار-چیقماس روس ایمپەریالیزمی کابوسی آستندا ایزیلمەکده بولغان خلقلارنگ هەر بری اوز اوستنده‌کی یوکنی یەگیلەتو، اوز باشینی قورتاریب آلو چارەلەرینه توتوندی. «انقلابچی دەموقراتی» دیب آتالیب، یالتراق شعارلاری بیلەن کوب ذهنلەرنی مشغول ایتب کیلگەن عنصرده ایش باشینا کیلەر-کیلمەس بو یالتراق شعارلار آستینا یاشیرینغان روحینی کورسەتب قویدی. بونی قیسقاغنا تمثیل ئەیتکەنده شو بزنگ خلق آراسندا کوب یایلغان فارسیچا بر بیت بیلەن ایضاح ایتب کیتمەك ممکندر:

«آخری گرگ زاده گرگ شود
گرچه با آدمیان بزرگ شود»

او اسیر خلقلارنك حیاتی احتیاجینی کوروب، اونی طبیعی بر نەرسه دیب قبول ایته آلمادی، بو خلقلارنگ اوز باشلارینا ملی توره‌وش، ملی دولت قورو یولنداغی ایمتیلیشلەرینه مانع بولدی؛ اونلارنی ایسکیسی کبی روسیا اسارتنده ساقلاب قالو اوچون قولندان کیلگەن بوتون چارەلەرگه کیریشدی. فقط کار ایتمەدی. خلقلار برەم-برەم، پایه-پایه اوز حقلارینی تحقق ایتدیریب، ملی تورموشلارینی قورا باشلادیلار.

روسیادا حاکمیتنی قولینا توشوروب آلماق اوچون هەر نەیره کلبازلققا کیرودەن توختالماغان بولشەویکلەر غیر روس خلقلار ایچنده تأثیری بولابیلەجەك بوتون مسئلەلەرنی، او جملەدەن شو ملی مقدرات مسئلەسینی اوز پروغراملارینا کیریتب آلدیلار، ملتلەرنگ روسیادان آیریلو وەاستقلال حقینی تانیاجاقلارینی اعلان ایتدیلەر. اونلار بونگله اطراف، غیر روس اولکەلەرده قارشیلارنداغی روس فرقەلارینا قارشی یوروتەجەکلەری کورەشده غیر روس خلقلارنگ اوز طرفلارینی توتماسینی، هیچ بولماغاندا بیطرف قالیشینی تأمین ایتمەکچی ایدیلەر.

اوز حقلاری اوچون کورەشمەکده بولغان ملی کوچلەرنگ ملی

تورموش حقینی تانیغانینی اعلان ایتب اوتورغان بولشەویکلەرگه قارشی وضعیتنی غریب بر شکل آلغاندەك بولوب قالدی. اونلارنك قارشیلارندا بربریله کورەشمەکده بولغان ایکی روس کوچی تورار ایدی. بو روس کوچلەرینگ بری ملی کورەشچیلەر دعواسینه قارشی منفی وضعیت آلغان، ایکنچیسی ملی استقلال حقینی تانیاجاغینی اعلان ایتمه کده ایدی. طبیعی آرالقدا بو ایکنچی جریان بیلەن قیزیقوچیلاردا چیقدی. بو قیزیقوچیلار بولشەویك روس بیاناتینگ صمیمی بولوب بولماغانلیغینی قیدیریبدا اوتورمادیلار.

بو صورتله قیسقاغنا بر مدت ایچنده هەر طرفدا باشقا فرقەلارنی ییکب چیقغان بولشەویکلەر تیزگنه قوراللارینی ایمدیگەچه توقونمادیقلاری، یالغان وعدلەر بیلەن آلداب کیلدیکلەری غیر روس ملتلەر مسئلەسینه طرف چیویردیلەر. بو سفردە بولشەویکلەر غایتده اوستا حرکت ایتدیلەر. اصلنده بو غیر روس مستملکه أولکەلەرنده روس ایمپەریالیزمی منافعینی قوروب تورغان چارلق دوری عسکری کوچلەرندەن کوچ آلغان، اونلارنگ قورالینا تایانغان بولشەویکلەر «بین‌الملل پرولەتار وه مظلوم شرق ملتلەری زحمتکشلەری انقلابی» پردەسی آرقاسینا یاشیریندیلار. بوتون خلقلار کتلەلەرینی قارشیلارندا کورمەسلك اوچون پلانلارینگ برنچی پایەسی اولاراق «ملی ساویت دولتی» نظریەسینی چیقاردیلار. مەنه بو صورتله انقلاب آرقاسندا اوز مقدراتلارینی قورا باشلاغان خلقلارنی قایتادان روسیاغا باغلاش واسطەسی بولغان «ملی مستقل وه مختار ساویت‌جمهوریتلەری» میدانغا چیقغان ایدی. ایلك سیرالاردا موسقوا بو «ملی ساویت جمهوریتلەری» بیلەن مستقل دولتلەر بیلەن معامله قیلغاندەك بولوب کورونوشکه اورونـدی. حتی معاهدەلەر یاسادی. بونگلەده ایچده وه تیشدا کوبگنه ساده دللەرنی آلداتب، آووتوب توتا بیلدی.

یاخشیلاب اورناشیب آلغاندان سوڭ باغلانیش ایپلەرینی موسقواغا طرف تارتا-تارتا بوتون ایشنی مرکزلەشکەن موسقوا حکمرانلیغی قولینا توپلادی. موسقوادا قیزیل روس ایمپەریومینگ مرکزی، ملی أولکەلەر

اونگ برەر مستملکەسی شکلینی آلدی. بو ملی أولکەلەر بوتونیسی قیزیل موسقوا ایمپەریالیزمینه خدمت ایتەجەك بر شکلده قورولدی. «ملی ساویت جمهوریتلەری» دیگەن نەرسه آتی بار اوزی یوق دیگەن بر تاپماچا حالینه توشدی. نهایت قیزیل دیکتاتور ستالین بو «ملی مستقل، مختار جمهوریتلەر»نگ استقلال، مختاریتندەن بحث ایتونی بر «احمقلق» دیب کورسەتدی. ایمدی بو ستالین «احمقلارینگ» ایگ کەتتەلەری قیزیل ایمپەریالیزمنگ حالاده اوزینی ملی جمهوریتلەرنگ «قومیساری»، «رئیس جمهوری»، «فرقه باشلوغی»مەن دیب یوروچی یرلی آگەنتلەریدر. تورکستاندا اکمل اکرام، فیض‌الله خواجەلەرنگ معناً ایسکی کامل یوز باشیلاردان هیچ فرقی یوقدر. ظاهری فرق ایسه کامل یوز باشیلار آتدا یورار ایکەن فیض‌الله خواجەلەرنگ اوتوموبیللەرده یورگەنی وه تورکستان خلقینا او نسبتده آرتیق ظلم قیلغانندادر.

قیزیل روسیا بو صورتله غیر روس أولکەلەر خلقلارینی یالغز اداری جهتدەن ایسکی حالینه قایتارماقله قالمادی، اونلارنگ ایمدیگەچه اوز، ملی قالیب کیله یاتقان کولتور، معنوی تورموشلاریندا قانلی پەنجەسینی اوزاتدی. او «ملی ساویت جمهوریتلەری»نگ اقتصادی وه سیاسی مسئلەلەردەگنه ایمەس، کولتور وه معارف ایشلەرندەده قیزیل روسیا روسچیلغی تأثیری آستندا بولونمالارینی تأمین ایتشکه اوروندی. «ملی ساویت جمهوریتلەرینه» مکتب وه معارف ایشلەرندەده آزغنا بولسادا سربست ایش‌امکانی قالدیرمادی. مکتبلەرنگ پروغرامی، درسلکلەری، حتی درس ساعتلەرینه قادار موسقوادان بیلگیلەنب یوباریلاتورغان بولدی. «ملی ساویت جمهوریتلەری معارف قومیسارلاری»نگ بو پروغرام، درسلکلەرده ذره قادار اوزگەرتمه ایشلەش حقلاری‌دا قالدیریلمادی.

بو «ملی ساویت جمهوریتلەر»نده غیر روس خلقلارنگ اوز ملی تاریخلەری، تیللەری، دینلەری، عمومیتله ملی کولتورلەری بیلەن علاقه، باغلانیشلارینی بتیریش یولندا صرف ایتیلمەگەن نەرسەگبازلق قالدیریلمادی. اونلارنگ ملی تاریخی، ادبیات وه ادبی تیللەری ایله باغلانیشلاری

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بتيريليب ، اونلارغا يەگى «هەم شكلى هەم مفهومى اعتباريله» روسلاشقان «يەگى پرولەتار» ادبى تيلى وە ادبياتى ياراتماقچى بولادر.

مسئلەنگ اينگ قيزيق جهتى سوك چيققان تاريخ مسئلەسى اوستندەكى ستالين تعليماتى ايله توغماقدادر. بو ستالين تعليماتى ايمديگەچە يازيليب ، اوقوتولوب كيلگەن ساويت تاريخلەرينى بتيريب ، يرينه يورتنى سەومەك وە اونگ تاريخنه ، بو تاريخنى ياراتوچى شخصلەرگە سەوگى وە حرمت ايله باغلانو نيگيزندە تاريخلەر ياراتيش فكرينى آلغا سورەدر. بو نظريەنى بعضى بر ساويت بيلەرمەنلەرى روسيا ايمپەريومى ايمديگەچە سويلەنب كيلديكى كبى تەررور ، قانلى استيلا باسقينى يوليله ايمەس ، بو دائره ايچندەكى أولكە وە خلقلارنك طبيعى شرائط ايجابى برلەشمەلەريله يارا- مشدر شكلندە ايضاح ايتمەكچى بولادرلار. ساويت حكومتى بو تعليمات نيگيزندە تاريخ درسلكلەرى حاضرلاب ايمديگەچە اوقوتولوب كيلگەن تاريخ درسلكلەرى يرينه كيريتو اوچون لازم كيلگەن تدبيرلەرنى كور- دى. ساويت مطبوعاتى بو يەگى تاريخ كوروشينى تشويق ايتو بيلەن اوغراشماقدادر.

بو تعليمات بويونچا ساويت مكتبلەرندە روس اوردو لارينى ايديل دەن كيچيريب قازانني قان درياسى ، يانغين خرابەسينه چيويرگەن ، بو صورتله بزنگ طرفغا روس استيلا حركتى يولينى ساليب بيرگەن «مدهش ايوان»- دان آلمش بوتون موسقوا پادشاهلارى ، چارلارى بو ايمپەريومنى قوروچى ، حرمتله خاطرلاناجاق شخصلەر بولادر. ايمدى شو مدهش ايوان وە اونى تعقيب ايتكەن موسقوا حكمدارلارينى تورك بالالارينا ، بالخاصه اونگ يقيب ياقديغى قازاندا قالاى تانيتو كيرەك؟ پەرووسكى ، كائوفمان ، چەرنايەف ، قالپاقووسكى ، سكوبەلەف ، ايوانوف-فولباوم ، نهايت قورو- پاتكين كبى روس گەنەراللارينگ قانلى ، كيرلى قوليله ايشلەنگەن رذالت ، توكولگەن قان ، ويران ايتيلگەن كولتور آبدەلەرى قالاى كورسەتيلوى كيرەك؟ تاريخى حقيقتنى مى؟ يوقسا قيزيل يالغانمى سويلەش كيرەك؟

توركستاندا ساويت حكومتينك قورولوشى ، اونگله باغليلقدا كيچ-

كەن تاريخى حادثەلەر حقيقى شكلندە تصوير ايتيليب كورسەتيلسە تور- كستان بالاسينك بو تاريخكەدە سيوگى ايله باغلانيشى تصور ايتيله آلادر- مى؟ توركستان خلقى اوچون قارا ، آق وە قيزيل روسيا قولى آستندا كيچيرديكى دورنى اونگ تاريخى تورموشنداغى قارا كونلەر ، حتى يەگى بر «ئەركەنەقون» دورەسى ديب كورسەتو كيرەك. فقط اونگ تاريخى تورموشى شو روسيا قولى آستندا كيچيرديگى قارا كونلەردەن گنه عبارت ايمەس. اونگ تاريخندە اوزلەنەتورغان كوب گنه دورلەردە بار. توركستاننگ يالغز اوز محيطندەگنه ايمەس ، دنيا كولتور تاريخندە ساير- لارلق رول اويناديغى دورلەرى وە بونگله متناسب موقعى بولغان.

«سمرقند صيقل روى زمينست
بوخارا قوت اسلام دينست»

ديديكلەرى دور كوبدە اوزاقلارغا عائد بر تاريخ ايمەسدر. توركستان تاريخنه مەنه بو شرفلى دورلەرينى ياراتقان وە بونگله خلقينا حرثى قيمتيله متناسب بر تورموش ياشاتقان شخصيتلەردە بار. ايمدى بو تاريخى دور وە اونگ شخصيتلەرى توركستان بالالارينا قالاى تانيتيلماليدر؟ عجبا موسقوا توركستان مكتبلەرينه توركستانلينگ سيومەسى ، باغلانماسى ، اوز- لەمەسى اوچون دەگەرلك بو تاريخى دورلەرنى هەم تاريخى حقيقتغا هەم اوزتعليمات ، شعارينگ افادەسينه موافق تصوير ايتەتورغان اثر حاضرلاب بيرەجەكمى؟ بيرە آليرمى؟ — طبيعى يوق.

موسقوا بو سورغولارنگ جوابينى كوبدەن بيريب قويدى. او اوز نظريەسينگ روسيا ايمپەريومى تاريخنه منحصر بولغانليغينى ياشيرمايدر. او روسيانى قورغان چارلارنىغنا قصد ايتەدر. اونگ خارجندە بوتون تاريخنى ، بالخاصه اسير خلقلارنگ اوز تاريخينى باشدان-آشاغى قارا ، باشدان-آشاغى منفى ايتب كورسەتەدر. حتى او بو اسير خلقلارغا اوز تاريخى تورموشلارينى تيكشيرو ، حقيقتنى قيديرو يولينىدا توسوب قو- يوشقا اوروونادر.

ديمەك يالغان شعارلار بيلەن سياسى اوستوملگينى تأمين ايتە بيلگەن

قیزیل روسیا ایمپەریالیزمی عینی یالغانچیلق نیگیزندە بو خلقلارنڭ کولتور تورموشلارینی ، حرثی کوروشلەرینیدە زهرلەب روسلاشترماقچی بولادر. فقط بو جهت اویلاندیغی قادار قولای بولماسا کیرەك.

تورکستان کولتور تاریخی یاش بالالارینك روحندادا اوزینی سیزدیرەرلك بر درجەدە چوقور اورناشقان هر حالدا یاتادر. اونڭ بو کولتوردەن غدا آلیب یتیشکەن روحی یالغان-یاشیق یات ، اویدورما نظریەلەرنی رد ایتەبیلەجەك قادار کوچکە ایگەدر.

اونوتماسلق کیرەك ، کە بو یاشلقدا 15 ییلدانبەری اوقوتولوب کیلگەن ساویت تاریخ درسلکلەرینڭ بردەن برە نیچین تەرسینە چیویریلیب قالغانینڭ سببینی قیدیرارلق درجەدە ساغلام منطق کوچیدە بار. او اوز کولتور تاریخینك معنوی وە مادی آبدەلەرندەن آلدیغی الهام وە ساویت روسیا سیاستندە کورمەکدە بولوندیغی سیلتاولاردان چیقارا بیلەجەکی منطقی نتیجە آرقاسندا تاریخی حقیقتنی ایزلەی باشلایاجاق ، باریب ایریشەجەکی نقطەدا قیزیل روسیانك ساختە بر شکلدە تطبیق ایتمەك، بونگلە اوزینی آلداتماق ایستەدیگی تەزنی حقیقی علمی وە ملی شکلدە قوللانو ، بونگلە تاریخی حقیقتغا ایریشو بولاجاقدر.

ساویت روسیا ایمپەریالیزمی ایسە باشقالار اوچون قازیدیغی قویوغا اوزی توشەجەکدر.

طاهر

*

ملی قادرولار حاضرلاسه

ملی قادرولار مسئلەسینڭ غیر روس أولکەلەر وە بالخاصە روسیا استیلاسنداغی تورك ایللەری اوچون نە قادار اهمیتلی ایکەنلیگینی یازیب اوتوروشنڭ هیچ لزومی یوق. بو حقدا قولغا توشکەن معلوماتلار بولسا «یاش تورکستان» بیتلەریندە باسیب کیلمەکدەمز. شو یولیمز ایلە بو دفعەدا «انقلاب وە ملتلەر» مجموعەسینڭ 4نچی نومروسندا باسیلغان «ملی قادرولار حاضرلاش» باشلقلی مقالەدەن استفادە ایتەرەك توبەندەگی معلوماتلارنی کتیریب اوتوشنی لازم تاپامیز. مقالە صاحبی علی بوغدانوف دیگەن بریسی مقالەسینك باش طرفندا:

« بیلیملی ملی قادرولار حاضرلاش مسئلەسینی فرقە وە حکومت دفعەلارچا قویوب کیلدی. مثلا اتفاق زراعت قومیسارلغی تأسیس ایتیلەر وقت (1929نچی ییل) فرقە مرکز قومیتەسی پلەنومی (عموم توپلانیشی) بویوك سوسیالیست قیشلاق خوجالغی اوچون لازم کیلگەن قادرولارنی تیزلەتیب حاضرلاب چیقاریش مسئلەسینی بر مرکزدەن أدارە ایتیش وە آرتدا قالغان آیریم ملی أولکەلەرنی اتفاق پرولەتار مرکزلەریندەن یوباریلاتورغان قادرولار بیلەن تأمین ایتب توروش بیلەنگنە حل ایتیلەبیلەدی دیب قرار چیقارغان ایدی» دیدی.

بولشەویك یازوچیسینك بو یوقاریدا کتیردیگمز جملەلەریندەن ملی قادرولار حاضرلاش مسئلەسینڭ قالایچا حل ایتیلەجەگی آڭلاشیلیب توروبدر: او مشهور موسقوا یولیدر ، یعنی روسیادان چیت أولکەلەرگە روس بیلەرمەن قادرولاری یوباریب توروش دیمەکدر.

علی بوغدانوفنڭ کتیردیگی معلوماتلاردان بز بورادا تورکستانغا عائد رقملارینی آلامز. بوغدانوفنڭ دیدیگینە کورە ، اورتا آسیا جمهوریتلەرندە آغیر صناعت قومیسارلغینا باغلی اینستیتوتلەرگە کیریب اوقوچیلار سانی ییلدان ییلغا آزالماقدا. مثلاً : 1933نچی ییلی آغیر صناعت قومیسارلغی اینستیتوتیگە 44 تاجیك ، 9 تورکمەن ، 92 اوزبیك؛ 1934نچی ییلی 10 تاجیك ، 6 تورکمەن ، 34 اوزبیك ، 1935نچی ییلی برگنە تاجیك ، برگنە تورکمەن وە 46 اوزبیك قبول ایتلگەن.

اورتا آسیادا آغیر صناعت قومیسارلغینا باغلی بر اینستیتوت ، تاشکندە ، 3 تەخنیکوم وە بر ایشچیلەر فاکولتەسی («رابفاك») بولوب ، بولاردان ، 1935نچی ییل باشلارندا ، اینستیتوتدە اوقیتورغان 1043 طلبەدەن 9ی تاجیك ، 10ی تورکمەن وە 75ی اوزبیك بولغان. اوچ تەخنیکومدە اوقوچی 413 طلبەنڭ بریسیگنە تاجیك ، برگنەسی تورکمەن ، 79ی اوزبیك؛ تاشکند ایشچیلەر فاکولتەسندەکی 583 اوقوچیدان 35ی تاجیك وە 274ی اوزبیك بولغان. تورکمەنلەردەن ایسە برکشیدە یوق ایکەن.

قازاغستاندا آغیر صناعت قومیسارلغینا باغلی بر تاغچیلق اینستیتوتی ،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

7 تەخنيكوم وە 2 رابفاك (بريسى سەمەى ، بريسى گوربيەفدە) بارايكەن.
1935نچى ييل باشلارندا تاغچيلق اينستيتوتندە 145 اوقوچى بولوب ،
بولاردان 33گنەسى قازاق بولغان؛ باشقا بوتون آغير صناعت يوكسەك
مكتبلەرندە 174گنە قازاق اوقور ايكەن.

يەڭيل صناعت اوچون لازم بولغان ملى قادرولار حاضرلاش ايشى-
دە ياخشى قويولماغان. اورتا آسيادا يەڭيل صناعت قوميسارلغينا باغلى
مكتبلەر توبەندەگيلەردر: تاشكند توقوماچيلق اينستيتوتى ، تاشكند صناعت
آقادەمياسى ، تاشكند وە فەرغانە توقوماچيلق تەخنيكوملەرى وە تاشكند
ايشچيلەر فاكولتەسى.

بو مكتبلەرگە كيريب اوقوچى توركستانليلار سانى ييلدان ييلغا
آزاليب بارماقدا ايمش. بوڭا سبب بولاراق بوغدانوف اوقوچيلارنڭ
حاضرلقسزلغينى كورسەتەدر. نتيجەدە بوتون يەڭيل صناعت قوميسارلغى
مكتبلەرندە اوقوچى توركستانليلار غير توركستانليلارغا (روسلارغا) نسبتاً
20% (يعنى بيشدەن برگنە) تشكيل ايتەرلەر ايكەن. بورادە شونى هەم
آيريچا كورسەتيب اوتوش لازم ، كە مەنە شو «بيشدە بر»نڭدە كوبچيلگى
درسلەرينى روس تيلندەگنە دوام ايتكزەر ايكەن. بو وضعيت قارشيسندا
بوغدانوفنڭ اوزى هەم «حتى يەڭيل صناعت مؤسسەلەرينڭ بويوك بر
قسمى ياراتيلغان أولكەلەردە منتظم بر صورتدە ملى قادرولار حاضرلانادى
ديب هيچ آيتب بولمايدر» ديدى.

يوللار (نقليات) قوميسارلغى قادرولارىدا يوقاريدا كتيرديگمز
آغير وە يەڭيل صناعت قوميسارلقلارى قادرولارندان آلغا كيتكەن ايمەس-
لەر. نقليات تەخنيكوم وە يوكسەك تەخنيك مكتبلەرگە آلنغان توركستان-
ليلارنڭ سانى 1933نچى ييلدانبەرى دائما آزاليب كيلمەكدە؛ بالخاصە
1935نچى ييلى توركستانليلاردان بو مكتبلەرگە جودە آز آلنغان. اورتا
آسياداغى بوتون تەخنيكوملاردا اوقوچى توركستانليلار سانى 100دە
17دەن آزغنا آرتقان (17,3%)؛ چارجوى سو يوللارى تەخنيكومندە
اوقوچى توركستانلى طلبەلەر 100دە 15 بولوب ، سەمەى تەخنيكوميگە

1935نچى ييلى بر گنەدە بولسا توركستانلى قبول ايتلمەگەن.

زراعت قوميسارلغينا باغلى مكتبلەرگە اوتەيلك. قيرغزستانداغى 4
تەخنيكومدە اوقيتورغان 134 طلبە ايچندە قيرغزلار 41گنە؛ قازاغستاندا-
غى 14 قيشلاق خوجالغى تەخنيكومندە اوقيتورغان 2102 طلبەدەن 573ى
قازاق؛ توركمەنستانداغى 5 تەخنيكومدە اوقيتورغان 782 طلبە آراسيدا
191گنەسى توركمەنلەردەن. عشق آباددا غى يوكسەك قيشلاق خوجالغى
اينستيتوتندە 1.1.35دە 429 اوقوچى بولوب ، بونڭ 100دە 7يا ريم-
گنەسى (ديمەك تخميناً 32كشى) توركستانلى؛ بو سان 1.1.36دە 40قا
ياقينلاغان. اوستومزدەگى اوقو ييلى ايسە پلاندا كورسەتيلگەن 124 اور-
نيغا 11گنە توركمەن قبول ايتلگەن.

سمرقند قيشلاق خوجالغى اينستيتوتى طلبەلەرى آراسندا 1.1.36دە
توركستانليلار 100دەن 38,9نى تشكيل ايتسەلەر ، اوستومزدەگى اوقو
ييلى 100دە 33,7گە توشورولگەن.

تاشكند قيشلاق خوجالغى اينستيتوتندە توركستانليلار 1.1.35دە
100دە 22,5 ايسە ، 1.1.36دە 18,7گە توشكەن؛ اوستومزدەگى اوقو
ييلى 19,2 فائض بولغان. تاشكند سوغاريش وە قيشلاق خوجاليغينى مەخا-
نيزە ايتش تەخنيكومندەكى توركستانليلار 1.1.35دە 100دە 10,8 بو-
لوب ، اوستومزدەگى اوقو ييلى 100دە 13,4 قبول ايتلگەن...

مەنە «بيطرف رقملار» سزگە توركستاندا ملى قادرولار حاضرلاش
ايشينڭ ايچ يوزينى كورسەتيب توروبدر. بو رقملار اوستوندە ايضاحات
بيريب اوتروشنڭ هيچ لزومى يوق.

بو قيمتلى معلوماتلارنى بزگە ييتكزيب بيرگەن علي بوغدانوف مقالە-
سينڭ آياق طرفندان توبەندە داها شايان دقت شهادتنى كتيرمەكدەمز:

1935نچى ييلى كوزيندە اتفاق ييمەك صناعتى قوميسارلغى امرى بو-
يونچا موسقواغا 20 اوزبيك طلبەسى كتيريلگەن ايدى. بونلار موسقواداغى
ايت (گوشت) صناعتى متخصصلغى اينستيتوتيگە قبول ايتليش اوچون
حاضرلانغانلار ايدى. فقط موسقواغا كيلگەندەن سوڭ اونلارنڭ موافق

درجه‌ده حاضر ایمه‌سلکله‌ری بیلینب قالدی. اونگ اوستیگه اینستیتوت
تورکستانلی طلبه‌له‌ر اوچون یاتوب‌ـتورارلق جای هه‌م تاپیب بیرالمادی.
وضعیت بوندای ایکه‌ن اوزبیك طلبه‌له‌رینی...اوقراینا اینستیتوتیگه یوبار‌ـ
غانلار. روس تیلینده حاضرلق کوروب‌ده روس اینستیتوتیگه قبول ایتیلمه‌ـ
گه‌ن تورکستانلیلار اوقراینا تیلینی بیلمه‌گه‌نله‌ری حالدا اوقراینا اینستیتو‌ـ
تیگه قبول ایتیله بیلیرله‌رمی؟ طبیعی ، قبول ایتیله بیلمه‌سله‌ر! تورکستانلی
ییگیتله‌رده اوقراینا تیلینی بیلمه‌یمز دیب ، اوقرایناغا بارماسدان قالغانلار.
آخردا موسقوالی خوجاینلار تورکستانلیلارنی اوز اوی‌ـجایلاریغا قایتا‌ـ
ریب یوبارغانلار...(*). جانای

*

1917نچی ییل خاطره پارچالاری

III.

(باشی 76—77نچی سانلاردا)

آق مسجد مه‌نم اوسدیگم وه ایلك مکتبکه کیریب اوقی باشلادیغم
بر شهردر. مه‌ن او ییرده یاشایتورغان اوزبیك ، قازاق ، تاتار ، روس وه
یهودیله‌رنك دیه‌رلك بوتونیسینی تانیمه‌ن. بوتون اهالی مه‌نی ینه‌ده یاخشیـ
راق تانیدر. «معتبر ، حرمتلی کشینگ بالاسینادا حرمت کورسه‌تیش
کیره‌ك» دیگه‌ن بزنگ خلق عادتی بویونچا اهالی مه‌نگه‌ده کوب حرمت

(*) «. . . Осенью 1935г., по требованию НКПищепрома, в Москву прибыли 20 узбеков, прошедших на месте специальную подготовку для поступения в Московской мясной институт. Оказалось, что для этого института они не были достаточно подготовлены, не смогли их обезпечить и общежитием в Москве. Тогда ничего лучшего не придумали, как направить их в Украинский институт, где обучение ведется на украинском языке. Когда же узбеки из за незнания этого языка отказались от поездки на Украину, им предложили разъехаться по домам, не позатившись даже устроить их в каких-либо других московских вузах».
(**„Революция и Национальности“**, 1936г. Апрель, № 4, Стр. 50)

کورسه‌ته‌ر ایدی. آینقسا قازاقلار مه‌نی اوزله‌رینگ طبیعی ممثلله‌ری دیب
کوره‌ر هه‌م مه‌نگه اوزله‌رینك مدافعه‌چیسی دیب قارارلار ایدی. په‌ته‌رسـ
بورغدا اوقوب یوراگه‌ن وقتلاریمدادا بر قانچا دفعه‌لار آق مسجدگه
قایتیب ، حکومتنگ مهاجرت ایشله‌رینه دائر ماته‌ریاللار توپلاب کیتکه‌ن
ایدم. قازاق ممثلله‌ری بیله‌ن تاشکند وه په‌ته‌رسبورغا باریب یوره‌ر ایدم.
دفعه‌لارچا روس مستملکه سیاستی قوربانی بولغان مظلوم اهالینگ ییر‌ـ
جایی وه سووینی مهاجرت أداره‌سی چه‌نگه‌لنده‌ن قورتاریب قالا بیلگه‌نده
ایدم. اولده‌ن بوکبی ایشله‌رنی کوروب ، بیلیب کیلگه‌ن آق مسجد خلقی
مه‌نی برنچی تورکستان ولایتله‌ری اجرائیه قومیته‌سی قورولتاییغا اوز
نماینده‌سی ایتیب یوبارماقچی بولدی وه سایلادی...

ایسکی تورکستان ولایتی دائره‌سی شهرله‌رینگ آراسندا آق
مسجدنگ بعضی بر خصوصیتله‌ری بار ایدی... بو خصوصیتله‌رنگ برسی ،
بلکه‌ده ایگ مهمی بو دائره‌ده ایشله‌یتورغان تیلماچلار کوبچیلگینگ آق
مسجدلی بولغانی ایدی. یالغز سیردریا ولایتی دائره‌سنده‌گنه ایمه‌س ،
سمرقند وه فه‌رغانه ولایتله‌ری شهرله‌رنده‌ده والی ، قضا باشلوغی ، پولیس
باشلوغی وه محکمه‌له‌رده آق مسجدلی قازاق تیلماچلارنی اوچراتار
ایدیگز... آق مسجد شهری اوزی ایسه عادتاً کاتب وه تیلماچ نامزدی
اویاسی شکلینی آلغان ایدی.

مستملکه حالندا بولغان بر مملکتده بوندای کشیله‌ر او مملکتنگ
ملی منافعی باقیمندان ایگ ضررلی ، ایگ قورقولو مخلوقلاردانذر.
طبیعی بونگله بوتون تیلماچلار یامان کشیله‌ردر دیمه‌ك چیقمایدر. آرادا
اوز یورتداشلارندان رشوت آلماقچی بولوب ، أداره باشلوغی بیله‌ن برگه‌ـ
له‌شب اوز خلقینی ، یورتداشلارینی قیناب بوغوشغا اوروناتورغان یاخشی،
توغرو تیلماچلاردا اوچراتیلار ایدی.

مه‌ن اوزوم آقمولادا ، آلماـآتادا ، تاشکندده ، عشق آباده ، بوخارا،
خیوه وه باشقا ییرله‌رده کوبگنه تیلماچلارنی تانیر ایدم. بونلارنگ
دیه‌رلك بوتونیسی بر یاراماس ماده‌ده‌ن عینی اونچوده ایشله‌نگه‌نماللار

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ایدی. کیک یورتمزنی میلیونلارچا خلقی بیله‌ن مستملکه قیلیب باسیب
اوتورغان روس ره‌ژیمی حقندا مه‌نه شو اوز خلقمز تاشلاندیلاری ، تیلماچ-
لارغا قاراب حکم بیرو ممکن ایدی.

تیلماچلار ایچنده بر ، بلکه‌ده برگنه یاخشی صفتی بیله‌ن تانیدیغم
شخص آق مسجد قضا باشلوغی یانندا ترجمانلق قیلاتورغان ایر علی قاسم
اوغلی دیگه‌ن کشی ایدی. اونگ روحاً تمیز بولغانلیغینی ، بایلق ، آقچاغا
قیزیقیب حرام یولغا کیرمه‌گه‌نلگینی قطعیتله سویله‌ش ممکن. او سوك
درجه‌ده دیندار برکشی ایدی. طهارتسز بر آدیمده آتماس ایدی. یالغانی
گناه ، رشوتنی حرام دیب تانیر ایدی. رشوت آلغان بر مسلماننگ دینده‌ن
آیریلیب ، کافر بولوب قالاجاغی قناعتنده ایدی. اونگچونده بو کشی
هیچ بر صورتله منصبی کوته‌ریلمه‌ی ، اوتورغان یرنده اوتوروب قالغان
ایدی. بوتون اویی روس أداره‌سینه محکم اورناشیب ، باشلوغینگ اعتما-
دینی قازانب ، اونگله برله‌شیب اوز خلقینی تالاماق ، اوز توغانلارینگ
قانینی سورماقدان باشقا بر نه‌رسه بولماغان انصافسز وه ایمانسزلار ایر علی
نی «باسیب اوتوب» بویوگره‌ك اورونلارغا ایگه بولا بیلگه‌نله‌ر ایدی.

انقلاب خبری کیلیر-کیلمه‌س آق مسجد شهری وه قضاسی یرلی
اهالیسی ایر علی‌نی ملی قومیته رئیسلگینه سایلادی. ایر علی اوز احوال
روحیه‌سیله انقلابدان ، بلکه‌ده عمومیتله سیاسته‌ن کوب اوزاق قالغان بر
کشی‌ایدی. او زمان آق‌مسجد اهالیسی اوزآراسندا انقلابچی-سیاسی برکشی
قیدیریشغا توتونسا ایدی ، بریسینی‌ده تاپا آلماس ایدی. دیه‌رلك بوتون
تیلماچلار ایر علی‌گه قارشی برله‌شدیله‌ر. بوده غایتده طبیعی بر نه‌رسه
ایدی. اونلار ایسکی خوجایِنلارینی ، بونگله یه‌کیلگنه آقچا قازانب
بایِیدیقلاری منبعلارینی یوقالتدیلار. بو طفیلی عنصرلار یه‌گی توققان
شرائط بیله‌ن قولای‌غنا آکلاشا آلمادیلار. اونلار خلق برده‌ن برگه اوز
مقدراتینا خوجا بولوب کیته آلماس دیگه‌ن اویدا ایدیله‌ر وه اوز مقدراتینا
خوجا بولوب آلغان خلقنگ کیچه‌گی یات ، استثمارچی أداره‌نگ
خدمتچیله‌رینی اوز یاقینیا یولاتماسلیغینی توشوندیله‌ر. اونگچونده اونلار

خلق اوستنده‌ن باسب یاتقان ایسکی روس أداره‌سینگ ییقیلیشیله اوز همیا-
لارندا تویا باشلادیقلاری بوشلوقنی تولدوروب بیره‌رلك بر کوچ قیدیرا
باشلادیلار. مه‌نه بو قیدیریلغان کوچده محلی روس ایشچی-سالدات ممثلله-
ری شورالاری بولوب چیقدی. بوتون مه‌یده-چویده کاتب ، تیلماچلار
آرالقدا آق مسجد شهری وه قضاسی حکمرانلیغینی قولینه کیچیریب
آلغان شو روس ایشچی وه سالداتلار شوراسی خدمتینه کیردیله‌ر. ملی
قومیته ایسه بو روس ایشچی وه سالداتلار شوراسینك کوزینه توشکه‌ن
چوب ایدی. اونگچونده اونی یوقاتیشغا اوروندیلار. ملی شورا ایسه اوز
یورتی ، خلقینگ أداره‌سینه قاتناشو حقی بولغانلیغینی سویله‌ب ، قارشی
توردی... تیلماچلار ایسه خلقنی ، «آق پادشاهنی ییقیتقان ایشچی وه سال-
داتلار شوراسینك باشقا قارشیلق قیلاتورغان هه‌ر قاندای کوچنی‌ده ییقا-
جاغینی ، خلق تینچلق بیله‌ن بویسونماغان تقدیرده ایشچی وه سالداتلار
شوراسینك جزا دسته‌له‌ری بیله‌ن خلقنی قیریب بویسونوشقا مجبور أیته-
جه‌گینی» سویله‌ب ، قورقوتدیلار. بو شایعه‌لاردان هاولیقب کیتکه‌ن خلق
ممثلله‌ری بو حقدا ملی شورا باشلوغندان سورایدرلار. اودا بو هیجانغا
توشوب کیتکه‌ن خلقنی آکلاتب آووتشقا اوروناذر. مه‌نه بو حرکتی او-
چون او کشی ایشچی وه سالداتلار شوراسینك دوشمانی دیب چیقاریلادر.

آق مسجده‌گی مه‌یده تیلماچلار اوزله‌رینگ ایر علی‌گه قارشی
یوروتقان بو اعواگرلکله‌رنده اوز صنفله‌رنده‌ن که‌ته‌گنه کشیله‌رنگده
یارده‌مینی کوردیله‌ر. بو یارده‌مچیله‌رنگ بری سابق سمرقند ولایت عدلیه
محکمه‌سی قاشنداغی تیلماچ حسین ابراهیم ، ایکنچیسی ایسه سابق سمرقند
حربی والیسی یاندا تیلماچ (سوگراق خصوصی دعوا وکیلی) سیر علی
لاپین ایدی. بونلار ایکیسی‌ده اصلاً آق مسجدلیدر. حسین ابراهیم
انقلابدان آزغنا اول رشوتخورلق وه نا توغرو ترجمه ایتکه‌نلك بیله‌ن
عیبله‌نیب ایشده‌ن قوولغان ایدی. سیر علی ایسه سمرقند والیسی یانداغی
وظیفه‌سینی تاشلاب ، خصوصی دعوا وکیللگی قیلب یوره‌ر ایدی. بو قیلب
یورگه‌ن ایشله‌ری وه حسابسز ، موفقیتسز بویوك تجاری ایشله‌رگه کیریب

کیتیش کبی حرکتلەری سیر علی‌نك اوز همشهریلەری، آق مسجدلیلەرلە آراسینی آچیب یوباردی. سیر علی انقلاب باشلانغاندان سوڭغنا قایتب آق مسجدگە کیلەبیلدی. سیر علی‌کوب عقللی وە قابلیتلی برکشی بولغانی کبی، سوڭ درجەدە خودبین‌ایدی. او ایر علی‌نك خلق‌آراسندا داڭ‌ها آرتق حرمت قازانووینی یاراتمادی. او اولچە روس ایشچی وە سالداتلار شوراسی یاردەمیسز ایر علی‌نی برطرف ایتش حرکتینە کیردی. آق مسجد قضاسی ملی شوراسی سیر علی‌نك ایزیندەن کیتمەدی. بو وقت سیر علی «خلق ممثللەری شوراسی» آتلی تشکیلاتنی چیقارادر. اولدوقچا کیڭ پروغرام بیلەن باشلادیغی بو قورولوشغا علاقە کورسەتوچیلەردە آز بولدی. او یوقاریدا اسمی کیچکەن حسین ابراهیم‌نی‌دە بو تشکیلاتینا تارتدی...

حسین ابراهیم روس ایشچی وە سالدات شورالاری بیلەن سیقی تماسکە کیرەدر. روس ایشچی وە سالداتلار شوراسی وە، یوقاریدا سویلەندیگی کبی رشوتخورلیغی وە یالغان ترجمەسی اوچون ایشدەن قوولغان، حسین ابراهیم غایتدە موافق دوستلار بولوب چیقدیلار وە بربرلەرینی جودە یاخشی آڭلادیلار.

مەنە روسیا انقلابی باشلانغان کوندەن آلیب بزگە، تورکستانغا اوزینڭ منفور یوزینی کورسەتە باشلاغان ایدی...

دیمەك، مەن آق مسجدگە کیلگەن چاغدا او یردە اوچ تشکیلات بار ایدی:

1 — آق مسجد قضا ملی شوراسی (ایر علی قاسم رئیسلگی آستندا)؛ 2 — آق مسجد قضاسی خلق ممثللەری شوراسی (باشلوغی سیر علی لاپین)؛ 3 — آق مسجد ایشچی-سالداتلار شوراسی. حسین ابراهیم باشدا بولغانی حالدا بوتون تیلماچلار ایچندە یامانڭ یامانی، چیرکینڭ چیرکینی دیگەن عنصرلار، تەخنیکی ایشچی صفتندە، مەنە شو اوچنچی روس ایشچی سالداتلاری قورومینا تیلماچلققا کیرگەنلەر ایدی.

شهر خلقی هیجان ایچندە یاتیب، اوخلی آلماسلق بر حالدا ایدی.

او ایرتەسی کون قاندای بر حادثە بیلەن قارشیلاشیب اویغاناجاغینی بیلمەی، یعنی وضعیتگە شو درجەدە اینانمای تورار ایدی. چونکە عقلی-باشی یرندە بولماغان آغایوف اسملی برروس تیمیریول ایشچیسی باشچیلیغی آستنداغی ایشچی وە سالداتلار شوراسی هەرکون بر تورلو، توشونولمەگەن، کوتولمەگەن شایعە تارقاتب تورار ایدی. قوراللی سالداتلار هەر کونی اویمە‌اوی یوروب تینتب، کشیلەرنی حبس ایتب، خوشلارینا کیلگەن اشیانی آلیب کیتیش کبی غیر مسئول حرکتلەرینی آرتیرماقدا ایدیلەر. ملی شورا ایسە روس ایشچی وە سالداتلاری شوراسی طرفدان چیقاریلماقدا بولغان بو ترتیبسزلکلەرنڭ اوکینی آلوغا ییتەرلك کوچدە ایمەس ایدی. یەگی روس أدارەسی ایسکیسندەن‌دە یامانراق بولوب چیقدی...

سیر علی لاپین بیلەن مەنم شخصی مناسباتمگە کیلگەندە، او کشی مەنی اوز اینیسی کبی یاخشی کورەر ایدی دیسەم ممکن. فقط سیاسی‌مسئلەلەر‌دە بز بربریمزگە یاقلاشادا آلمادیق. بر خصوصی کوروشمەمزدە مەن اوندان نیچین شو کیچمیشی نا تمیز بولغان حسین ابراهیم ایلە شو قادار باغلانیب ماتاشدیغینی سورادم. مەنم بو سورغومغا سیر علی عینیلە بر وقتلار لەنین‌نڭ «زینوویەف» حقندا «شوندای چیرکین تیپلەر سیزگە نیمەگە کیرەك؟» دیب قویولغان سورغوغا، «کیمە غرق بولا یاتقاندا تیشیکلەرنی تیقاماق اوچون هەر پاچاورادە ایشکە یارایدر»(*) دیب قایتارغان جوابینە‌اوخشاش بر جواب بیرگەن ایدی. دیمەك «انسان پاچاورالاری» حقنداغی حکمندە انقلابچی، مارقسیست لەنین بزنڭ مارقسیزم وە انقلاب نظریەلەرندەن کوب اوزاق قالغان، مارقسیزمنڭ آچیق دوشمانی سیر علی بیلەن بر فکردە بولوب چیقادر. هەر ایکیسی‌دە سیاسی کورەشنڭ معین دورەلەرندە هەر چیرکین پاچاورادان‌دا فائدەلەنو ممکن دیگەن فکردە ایدیلەر.

بزنڭ اوز آرا تارتیشمالاریمز روس ایشچی وە سالدات شورالا-رینڭ ایشینی یەگیللەتمەکدە ایدی. مەن آق مسجددە ایکی کون‌گنە قالدم. بو ایکی کون ایچندە روس ایشچی وە سالداتلار شورالاری بیلەن

(*) سوگراق «قومینتەرن» باشیغا تعین ایتلگەن زینوویەف مەنە شو «انسان پاچاوراسی»در

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بزنىڭ ھەر قانداي بر شكلده بر گەلەشىب ايشلەي آليشيمز ممكن بولماس-
لىغى قناعتنه كيلدم. بز، سوزنىڭ حقيقى معناسندا، بارىشماس دوشمانلار
بولوب قالديق. مەن بر نطقمدا انقلاب وە او انقلابدان چيققان بزنىڭ حق
وە حقوقمزدەن بحث ايتديگم زمان توپلانيشداغى سالدات وە ايشچيلەر
«بزگە پەتەرسبورغ آووقاتى كيرەك ايمەس!، حاكميت بز سالداتلارنىڭ،
ايشچيلەرنىڭ حاكميتيدر!» حتى «اونى أولدوروش كيرەك!» ديگەن
باقيريشلار بيلەن دفعەلارچا سوزيمنى كيسديلەر.

مەنىم «روس انقلابچى دەموقراتيسى»نىڭ قورومى ايشچي وە سال-
داتلار شوراسى بيلەن ايلك قارشيلاشووم مەنە شو شكلده بولغان ايدى. بو
ايسە كيلەجەك اوچون هيچ قانداي بر ياخشيلق ايزى بولالماس ايدى...

بز اوز ملى كيكەشيمزنى چاقيرديق. توركستان مركزى ايشچي
وە سالداتلار شوراسى وە موقت حكومت قوميتەسى واسطەسيله قوتورغان
آق مسجد ايشچي وە سالداتلار شوراسينه تأثير ايتو وە بو صورتله محلى
ملى قورولوشلارغا حركت امكانى قازانديروكيرەكلگى قرارغا آلندى.

آق مسجددەن تاشكندگە قاراي كيتب بارا ياتقاندا جولەك (بايكە
قوم)، چييەلى، يەڭى قورغان، توركستان، آريس وە باشقا يرلەردە
محلى خلق مملەلەرندەن كيمنى اوچراتسام بوتونيسى روس سالداتلارى
شوراسى (ساودەپلار) ظلمندەن شكايت ايتديلەر. اوزلەرى سوادسز بولغان
قوراللى سالداتلار تيلماچلار بيلەن برگە آوول-آوول يوروب محلى ملى
تشكيلاتلارنىڭ ايش وە وثيقەلارينى تيكشيرەدە باشلاغانلار. بو سياحتلەر
ايسە حقيقتده مال، بايلق توپلاو سياحتلەرى ايدى. خلقنى آچيقدان آچيق
تالاديلار. بو «ساودەپ» مملەلەرى قاشندا ايسكيدەكى پريستاف، ژاندارما
مأمورلارىنىڭ ايشلەديكلەرى «بالالار اويونى»كبى بولوب كورونوب
قالدى. كيلەجەك بوندان‌دا قورقولو بولوب كورونە باشلادى.

تاشكندده بز قانداي بر وضعيت قارشيسندا بولامز؟ عجبا، محلى
«ايشچي-سالدات شورالارى»نىڭ يرلى خلققا كورسەتمەكدە بولدوقلا-
رى ظلم وە خودكاملكلەرينى تاشكند واسطەسيله توردوروب، خلقنىڭ

حق حياتينى قايتارماق ممكن بولورمو؟ اگردە مركزى ايشچي وە سالدات
شورالارى‌دا اوزينىڭ آق مسجد شعبەسى احوال روحيەسندە بولسا نيمە
بولادر؟

مەنە شو قارما قاريشق وە هيجانلى اويلار ايچندە، 10. 4. 1917
تاريخندە تاشكندگە كيلدم. استاسيوندان توغرو توركستان ولايت ايشچي
وە سالداتلار شورالارى قونغرەسى توپلانماقدا
بولغان ايسكى والىٔ عمومى سراينه كيتدم.

*

تاشكند دولت تياتروسينىڭ «تاريخچەسى»

تاشكند هەر باقيمدان تا ايسكى چاغلاردانبەرى توركستاننىڭ مر-
كزى ساناﻻدر. فقط، بوتون توركستان كولەمندە بوندای مهم خصوصيتگە
ايگە بولغان بو شهرنىڭ مدنى، معارف ايشلەرى، يعنى اونىڭ كولتور
احتياجى دائما اهمال ايتلگەن. اونگچوندر، كە تاشكندنىڭ كولتور احتيا-
جلارندان هيچ قايسيسى ايمديگەچە قانيقارلق درجەدە اوتەلمەگەن. بو
قيسقا يازودا تاشكندنىڭ مدنى احتياجلارندان يالغز برگەسى، مثلا
برطرف قيلنيشى اونچا قيين بولماغان تياترو احتياجى حقندا بحث ايتمەك-
چي بولساق، اودا شونداي بر منظره عرض ايتەدر:

كوب يورتداشلاريمزغا معلومدر، كە تاشكندده انقلابغاچا برگنە
تياترو بناسى بار ايدى. وقتيله «كاليزەى» ايمدى «سوەردلوف» ديب
آتالاتورغان بو تياترو بناسى‌دا تاشكند اهاليسينىڭ تياترو بناسيغا بولغان
احتياجندان اوز سرمايەسى وە اوز منفعتى اوچون قازانچ كوتكەن تسينساد-
زە اسملى بر گورجى بايى طرفدان سالنغان ايدى. بو بنا حقيقتدا صحنە
اويونلاريدان زيادە «آت اويونلارى» (سيرك‌وس)غا اويغون قيلنيب
سالنغان وە اوزونچا زمان بو ايكى مقصد اوچون قوللانيلغاندر. فقط سو-

گراق، شهر اجزاخانه‌سی یاقینلغندا آیریچا بر سیرکوس سالینغاچ، بو بنا نوقول صحنه اثرله‌رینی اویناشغا منحصر قیلندی؛ یعنی بو عمارت آرتق سیرکوس اویونلاریدان قورتولوب، بوتونله‌ی تیاترو بناسی حالینا کیردی. انقلابغاچا بو تیاترودا روسچا هه‌م تورکچه اثرله‌ر اوینالیر ایدی. انقلابدان سوگرادا حال شوندای.

چارلق ییقیلغاچ تورکستانلیلار اوچون‌ده سیقیلماسدان نفس آلیرلق فرصت کیلدی وه بو فرصت چاغی تورکستان ادیب وه محررله‌ری اوچون توسقونسز قلم یوروتو وه ایرکینچه فکر بیان ایتو امکانی توغدی. تورکستاندا ملی مفهومده وه تورکستان خلقینک ملی ذوقینا اویغون صحنه اثرله‌ری یازیلدی. بو صورتله تیاتروغا خلقنگ رغبتی تیز آرتدی. بو حال باشلیچا تاشکندده سیزیلدی. یه‌گی تیاترو بنالارینا احتیاج بار ایدی. تیز «توران تیاتروسی» بتیریلیب ایشکه سالندی. اونگ آرقاسندان حه‌دره‌ده، «نوائی مکتبی» قارشیسندا یه‌گی بر تیاترو بناسینگ تمل تاشی قویولدی. نهایت بودا سالینب بیتدی وه ایمدی «حمزه تیاتروسی» دیب آتالادر. کوب آغیرلق وه قیینلقلار آرقاسندا قورولغان بو ایکی تیاترو بناسینگ سالینیشندا بویوك یارارلق کورسه‌تکه‌ن وه خلقینك مدنی احتیاجینی سیزگه‌ن تورکستانلیلار کوبده‌ن ساویت دوشمانی تانیلیب، ایشده‌ن چیقاریلغان وه تورلو طرفلارغا سورگون قیلنغانلار. بو بیچاره‌له‌رنگ عاقبتی شو درجه‌ده‌در، که آرتق اولاردان بعضیلارینگ تیریکلگی حقندادا سویله‌و قییندر.

ساویت روسیا مستملکه سیاستی، ملی خلق خوجالغی باقیمندان، تورکستان خلقینی عمومی یوقسوللققا سوروکله‌دی. شول سببده‌ن خلقنك تیریکچیلگی‌ده سوك درجه‌ده آغیرلاشیب کیتکه‌ن. ساویت دورنده تورکستان تورکلگی اوز ته‌نی وه روحینی تربیه‌له‌و احتیاجندان کیلیب چیققان برکوب ملی عرف وه عادتنده‌ن، مثلا بایگه وه اولاق کبی ملی آت چاپو اویونلاریندان، محروم ایتلدیگی کبی؛ اوز موسیقیسینی، آشولالارینی، وه اوز بیبو کولتورینی یاشاتوچی وه بولارنگ یوکسه‌لیشینه واسطه‌چیلق قیلوچی ملی عادتله‌رنده‌ن‌ده اوزاقلاشتریلمشدر. ملی خصوصیتنی ساقلاوغا

وه ملت افرادی آراسنداغی ایچکی روحی برلکنی اولغایتوغا؛ بربیریگه قارشی سایغی، اورتاقلق، یاقینلق تویغولارینی آسراوغا؛ تورلو طبقه وه تورلو مسلك ایگه‌له‌ری آراسنداغی طبیعی آهنگنی کوچه‌یتروگه خدمت ایتب، قارشیلقلی صمیمیتنی چوقورلاشتروغا یارایتورغان مهماننوازلق، الفتچیلك، توکمه‌چیلك، گه‌پ، توی، چه‌لله‌ر وه شولارغا اوخشاش بر کوب ملی عادتله‌ریمز بولشه‌ویك ره‌ژیمینگ یاراتدیغی اقتصادی وضعیت تأثیری آستندا آرتق تاریخگه قاریشیب کیتدی. مه‌نه بو حال خلق تورموشندا بویوك بر بوشلق یاراتدی. خلق بو بوشلقنی بر پارچا تولدورماق وه جان سیقینتیسینی بر درجه‌گه قادار ازاله ایتمه‌ك ضرورتی سیزیب، تیاترولارغا آقدی. بولشه‌ویکله‌ر بو فرصتدان ره‌ژیم لهنه فائده‌له‌نمه‌کچی بولوب، اویون پروغراملارینی «بویورتما اثرله‌ر» یعنی «شکلچه ملی، مفهومچه بولشه‌ویك» پیه‌سله‌ر ایله تولدورا باشلاغانلار ایدی. خلق بو حرکتنی یاقترمای درحال تیاترودان قاچدی. بیله‌تله‌ر ساتیلمادی. صحنه تماشاچیسز قالدی. تیاترو باشلوقلاری ایله صنعتکارلارینی قایغی باسدی. اولار خلق آراسیغا بر آنکه‌ت تاراتیب، تماشاچیلارنگ رأینی سوراماق مجبوریتی سیزدیله‌ر. نهایت قایتادان تورك اوپه‌را وه اوپره‌تله‌ری وه غرب قلاسیك اثرله‌ری اوینالیب، خلق تکرار تیاترولارغا تارتیلدی. آرتق اویون پروغراملاری ترتیب ایتلیرکه‌ن تیاترو باشلوقلارینگ، کتله‌نی قایتادان تیاترودان قاچیرماسلق اوچون، ممکن قادار خلق ذوقینا اعتبار وه رعایه ایتمه‌ك تمایلی کورسه‌تدیکله‌ری آگلاشیلماقدادر.

مسئله ایله علاقه‌دار کشیله‌رده‌ن بر مونچاسی بعضی پیه‌سله‌رنی تولوق صورتده اویناب کورسه‌تیلیش امکانینی یاراتو وه تماشاچیلارنی کیره‌گینچه قانیقترو اوچون تورکستاننك برکوب شهرله‌رنده یه‌گی تیاترو بنالارینا احتیاج بارلغینی سویله‌ب کیله‌درله‌ر. بو احتیاج کوبره‌ك تاشکند اوچون سیزیلمه‌کده ایدی.

بوندان ایکی ییل ایلگه‌ری، 1934نچی ییلنگ یازندا، مرکزی ساویت غازیتالارندا تاشکندده عینیله پاریس‌ده‌کی بویوك اوپه‌را بناسی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

طرزنده یه‌گی وه بویوك بر تیاترو بناسی سالینا باشلاغانلغی خبر بیریلگه‌ن ایدی. بو شایان دقت خبر او زمان برکوب آوروپا غازیتالارندا باسیلیب چیقدی. حتی به‌رلین غازیتالارندان بری بو خبرنی باسارکه‌ن تاشکند شهرینگ عمومی یاسالیشنداندا قیسقاچا بحث ایتب «ساویت تورکستانی مرکزی تاشکندده پاریس بویوك اوپه‌راسی بناسینی تقلیداً سالینماقدا بولغان یه‌گی تیاترو بناسینگ بو شهر اوچون اورژینال بولاجاغینی» قید ایتکه‌ن ایدی (*).

هه‌ر تاماندا بویوك علاقه اویغاتغان بو وقعه توغروسندا یدی آی اوتکه‌نده‌ن سوڭ بر تاشکند غازیتاسی شو خبرنی بیردی: «تاشکندده سالینا باشلاغان تیاترونگ آقاده‌میک شوسه‌ف تامانیدان ایشله‌نگه‌ن لایحه‌سی آرخیته‌کتورا وه گوزه‌للك باقیمندان مکمل وه یوقاری دیب تاپیلغان ایدی. لاکن بو لایحه‌نگ زور بر که‌مچیلگی چیقیب قالدی. آقاده‌میك شوسه‌فنگ بوتون بناکارلغیغا 12ـ15 لایحه بیله‌ن ایشله‌نسه، تیاترو بناکارلغی 33 میلیون سومغا توشه‌دی. ایلك پلانغا موافق تیاترونگ بوتون بناکارلغیغا 12ـ15 میلیون سوم خراجت قیلینیشی بیلگیله‌نگه‌ن ایدی. شونگ اوچون بو لایحه‌نی قایتادان توزوب چیقیشنی سوراب آقاده‌میك شوسه‌ف بیله‌ن گه‌پله‌شیش لازم تاپیلدی. اگر آقاده‌میك شوسه‌ف اوز لایحه‌سینی اوزگه‌رتیشکه کونمه‌سه، لایحه اوچون یه‌گیده‌ن قونکورس (مسابقه) اعلان قیلینیشی وه بو قونکورسغا بوتون اتفاقدا کوزگه کورونگه‌ن اڭ یریك آرخیته‌کتورلارنگ تارتیلیشی لازم. حاضر آقاده‌میك تیاتروسی قورولوشی اوچون باشلانغان ییر قازیش ایشله‌ری وقتنچا توختاتیلدی» دیله‌در. («قیزیل اوزبیکستان» 35 .2 .28؛ سان 49).

ینه شو غازیتانگ 35 .6 .30 تاریخلی ساندا، آقاده‌میك شوسه‌فنگ اوز پلانینی بارچا اوزگه‌ریشله‌ر بیله‌ن قایتادان ایشله‌ب چیققانلغی وه ایلك لایحه ایله کیینگی اوزگه‌رتیلگه‌ن لایحه‌نی تیکشیریب چیقیش اوچون بیله‌رمه‌نله‌رده‌ن عبارت 12 کشیلك بر سناو قومیسیونی توزولگه‌نلگی

*) „Deutsche Allgemeine Zeitung“, 8. August 1934, Mittwoch abend.

بیلدیریلیب، بو قومیسیونگ 15نچی ایولغاچا اوز فکرینی بیلدیره‌جه‌گی خبر بیریلدی.

35 .7 .17ده باسیلغان مذکور تاشکند غازیتاسندا اوزگه‌رتیلگه‌ن لایحه حقندا شو معلومات بیریلدی: تیاترونگ ایلك لایحه‌ده کورسه‌تیلگه‌ن تیشقی شکلی بوزولمای، بر قانچا اوزگه‌رتیشله‌ر یاسالغان وه نتیجه‌ده ایلك لایحه‌ده کورسه‌تیلگه‌ن تیاترو بناسینگ 900 285 مکعب میترلك عمومی حجمی کیینگی لایحه‌ده آزایتریلیب 661 220 مکعب میترگه توشورولگه‌ن. دیمه‌ك تیاترو بناسینگ عمومی حجمی یوزده 23 قیسقارتیلغان. بو قیسقارتیش شوندای یاسالغان: بنانگ کیگلگی 8 میتر وه اوزونلغی 15 میتر قیسقارتیلیب، اوستکی قاباتلار برآز توبه‌نله‌شتریلیب، بنانگ یوکسه‌کلگی‌ده توشورولمشدر. ایلگه‌ری اوزونچاراق بولغان بنا کیینگی لایحه‌ده قیسقاریب، قویما توسنی آلغان ایمش. ایلك لایحه‌غا کوره تیاترو بناسی 33 میلیون سومغا توشه‌ر ایدی. کیینگی لایحه‌غا کوره 24 میلیون سومغا توشه‌ر ایمش.

ایلگه‌ریگی لایحه‌ده تیاترو 2600 کشیگه مولجه‌لله‌نگه‌ن ایدی. کیینگیسینه کوره 2069 کشیلکدر. لایحه‌ده تاوش ایشیتدیریش شرائطیغا («آکوستیك» جهتنه) یاخشی اعتبار قیلینغانیدان، سالیناجاق تیاترودا هه‌م اوپه‌را، هه‌م‌ده دراما اویناماق ممکن بولاجاقمش. تیاترو بناسی بورونغو «پیانبازار»دا قورولماقچیدر.

«قیزیل اوزبیکستان»نگ اوتکه‌ن ییلنگ سوگنچی کونی، یعنی 35 .12 .31ده چیققان 301نچی ساندا، موضوع بحث تیاترو بناسینگ کیینگی لایحه‌سینی تیکشیریب چیقیش اوچون سایلانغان سناو قومیسیونی فکرینك‌ده نهایت ایشیتیلگه‌نلگی وه اونگ اوزبیکستان خلق قومیسارلاری شوراسی طرفدان تصدیق ایتلگه‌نلگینه دائر قیسقاغنا بر خبر باسیلغان ایدی. بو خبرده کیینگی لایحه بویونچا ایشله‌نه‌جه‌ك تیاترودا 1800 اورون بولاجاغی بیلدیریلگه‌ن. دیمه‌ك لایحه قایتادان قیسقارتیلیب، باشدا 2600 کشی اوچون مولجه‌لله‌نگه‌ن تیاترو، نهایت 1800 گنه تماشاچی سیغارلق قیلنب

ایشله‌نمه‌کچیدر. شونی‌دا سویله‌ش کیره‌ك ، که بودا هنوز لایحه‌ده‌در.
شو سطرلار یازیلیرکه‌ن باشقارمامزغا تورکستان ساویت غازیتالا-
رینک شو یل مارت سوگیغاچا چیققان سانلاری کیلگه‌ن ایدی. بولار-
نک‌دا هیچ برنده تیاترونک سالینا باشلاغانینی بیلدیروچی هیچ قاندای
خبر اوچراتیلمادی. بوندان کورونه‌در ، که بوندان ایکی یل ایلگه‌ری ،
تاشکند شهرینک پاریس‌نک بویوك اوپه‌را بناسی طرزنده بویوك بر تیاترو
غا ایگه بولماقدا ایکه‌نلگی حقندا تاراتیلغان وه هه‌ر تاماندا علاقه ایله
قارشیلانغان خبرده ، انسانلارنی آلداو وه کوزله‌رنی بویاو اوچون یاسالیب
کیلگه‌ن ساویت پروپاغاندالارندان بری ایدی. آرتق بو تیاترو لایحه‌سینك
دا ، خلقنک مدنی احتیاجلارینی اوته‌و اوچون قیلنغان برکوب پلانلارکبی
ایشکه آشیریلمای کاغذ اوستونده قالیب کیته‌جه‌گی آکلاشیلماقدادر.
اوقتای

✶

قومسومولنك مویزی سیندی

ساویت حکومتی وه قومونیست فرقه‌سی مرکزی طرفندان سوك زمان-
لاردا آلنغان تدبیرله‌رنی دقت بیله‌ن تعقیب ایتسه‌گز ، دیه‌رلك بوتونیسینک
قیزیل ایمپه‌ریالیزمنک آدیم-آدیم سوروکله‌ب بارا یاتقان قارا هدفه توغرو
بره‌ر آدیم بولغانینی کوره‌سز.
ساویتله‌ر اتفاقی دائره‌سنده بوگونگه‌چه «ساویتله‌ر اتفاقی علم آقاده-
میسی» ، «قوممونیست آقاده‌میسی» آتندا ایکی آقاده‌می بار ایدی. بونلار-
دان برنچیسی ایسکی چارلق دوری «علم آقاده‌میسی»نک دوامی ، ایکن-
چیسی ایسه اوقتوبر انقلابی محصولی ایدی. یاقیندا ساویت حکومتی وه
فرقه مرکزی قومیته‌سی طرفندان چیقاریلغان بر قرار ایله «قوممونیست
آقاده‌میسی» بتیریلیب ، اونک ایشله‌ری وه اعضاسینک مهم بر قسمی
«روسیا علم آقاده‌میسی»نه بیریلمشدر.
روسیادا بولشه‌ویکله‌ر ایش باشینا کیلگه‌نده بوتون مملکتده قوممو-

نیست بولشه‌ویك فرقه‌سی منسوبله‌ری سانی 70 مینک قادار ایدی. بوتون
قارشی کوچله‌رده‌ن قیزیل دیکتاتورلق اوستوم چیقغاندان سوك بو سان
برده‌ن بره قاباریب یوزمینگله‌رگه ایریشدی. آز وقت ایچنده فرقه صفله‌رینه
تولوشقان تورلو جنسده‌ن عنصرلارنک مفکوره جهتنده‌ن ایشکه یاراماغان-
لیغینی بیلگه‌ن له‌نین فرقه‌سینی اوز کوروشیله تربیه‌له‌نگه‌ن یاش عنصر بیله‌ن
تأمین ایتیش اوینی‌دا اونوتمادی. له‌نین بالخاصه اوقتوبر انقلابندان‌سوگرا
مکتب کوره‌تورغان بالالارنی فرقه‌سی‌مفکوره‌سینه‌اویغون تربیه‌ایتدیرمه کچی
بولدی. بو صورتله ایلك نوبتده سرهست «پیونه‌ر»له‌ر تشکیلاتی میدانغا
کیلدی. اصل سیاسی یاشلار اویوشماسی سوگرادان قورولغان «قومسو-
مول» ایدی. ایلك قورولوشوندان‌به‌ری ، سوك زمانه قادار قوللانیب کیل-
دیکی نظامنامه‌سی بویونچا قومسومول فرقه تشکیلاتینك ایلك پایه‌سی سانا-
لیر ایدی. اوگا بولشه‌ویکله‌ر فرقه‌غا یاش عنصرلار تربیه‌له‌ب ، یتیشتریب
بیروچی قایناق دیب قارارلار ایدی.
ایسکی نظامنامه‌سینه کوره «قومسومول» اعضالیغینا 14 ایله 23یاشلار
آراسنداغی اوسپورونلار آلینار ایدی. 23 یاشینا قادار قومسومول تشکیلا-
تندا تربیه کوروب سناودان کیچکه‌ن یگیتله‌ر فرقه تشکیلاتینه کیچه‌رله‌ر
ایدی. اونگچون‌ده قومسومول تشکیلاتی وه اعضالاری همن-همن فرقه
قوروملاری ترتیبات وه پره‌نسیپله‌رینه تابع تولورلار ایدی.
قیزیل دیکتاتور ستالین‌نک سوك نطقلارینی دقتله اوقوغاندا توراو
یه‌گی تعبیرله‌ر اوچراتیلادر. کوب گنه ، کینگ معنا افاده ایتمه‌کده
بولغان بو تعبیرله‌رنک بری «بیله‌تلی وه بیله‌تسز قوممونیستله‌ر» بحثیدر. بو
تعبیر اورتاغا قویولغان کونده‌ن‌بیری ، ایمدیگه‌چه مهم امتیازلارغا ایگه بو-
لوب کیلگه‌ن فرقه‌لی وه قومسومول‌لارنک مویزی سناجاغی تخمین ایتیل-
مه‌کده ایدی. ایلك سیرادا قومسومولنک مویزی سینغانینی کورمه‌کده‌مز.
یاقیندا توپلانغان قومسومول قونغره‌سنده مه‌نه شو استقامتده بر اصلا-
حات پروژه‌سی کیچیریلدی. بو یه‌گی نظامنامه‌گه کوره ، قومسومول فرقه-
نک ایلك پایه‌سی ، اوگا یاش عنصرلاردان نامزد حاضرلایتورغان قایناق

بولو رولندان محروم ايتيلەدر. بوندان سوڭرا قومسومولنڭ فرقه بيلەن باغلانيشى يالغز اونڭ تعليماتينى تيڭلاب، بويوروقلارينى ايشكه آشيرو- دان عبارت. بوكوندەن سوڭرا قومسومولغا كيرو ايسكيسى كبى آغير شرطلارغا تابع توتولمايدر، قومسومولغا كيروچينڭ اصلى-نسلى تيكشيريلـ مەيدر. بو جهتنى بوتون آچيقليغى بيلەن كورسەتمەكچى بولغان ستالين «آتاسى اوچون اوغلى مسئول بولالمايدر» ديدر. «قومسومول»نڭ ايسـ كيسى كبى اوزونچا بر تاقم قاراشلارى، خط حركتى حتى بعضاً فرقه ايشلەرينەده تأثير ايتو يولندا كورولوب كيلمەكدە بولغان ايمتيليشلەرى بوتونلەى بتيريلەدر. ايمديگەچە ياش قومونيستلەر تشكيلاتى 14 بيلەن 23 ياش آراسنداغى ياش نسلنى ايچينه آلار ايدى. يەڭى نظامنامەدە بو ياش چيگەرەسى 15-26اگه چيقاريلغان. بونڭله اونى ياشلار تشكيلاتى حالندان چيقاريب، اونڭ اعضاسى ايچينه بر درجه‌گه قادار يتيشكەن ياشلقنى‌دا كيريتمەكچى ايمشلەر. بوكوندەن سوڭرا عسكرى خدمتينى بتيرگەن ياشلار اوينا قايتقاندان سوڭدا بر نيچه بيل قومسومول صنفندە قاليب ايشلى آلاجاقلارمش.

يەڭى نظامنامەگه كورەدە قومسومول تشكيلاتينه كيرونڭ ايڭ مهم شرطى ساويت حكومتينه صداقتله خدمت ايتو بولوب قالسادا بونڭ خارجندە سياسى كولتور، يعنى مارقسيزم-لەنينيزم نظرياتنه دائر بيلگى سويه- سى وە استحصا لاتداغى بەجەريك كبى نقطه لارغادا آيريچا اهميت بيريلە- جه كدر.

ساويتلەر اتفاقى دائرەسندە 14-23 ياشلار آراسنداغى اهالى طبقەسى 33 ميليون چاماسندادر. بونڭ 4 ميليون قادارى قومسومولغا داخل‌ايكەن. نظامنامەدە قولايلقلار ياساو، تشكيلاتنڭ سياسى قاراقتەرينى، فرقه ايله باغليليغينى بتيريب، اوڭا كيڭ خلق قاتلامى تشكيلاتى روحينى بيريشكه اورونولارنڭ حكمتينى‌دە بو ايكى سان جودە ياخشى ايضاح‌ايتمه كدەدر.

بو اوزگەرتمەلەر بيلەن بر طرفدان قومسومول ياشلق جبهەسندە ايكيدە بر چيقيب كيله ياتقان مخالفت آقيننى بتيرمەكچى بولسالار، ايكنـ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

چى ياقدان ايمديگەچە قومسومولغا ياناشماغان 30 ميليونلق ياشلق كتلە- سينڭ هيچ بولماغاندا بر قسمينى بو تشكيلات چەرچيوەسى ايچينه آلا بيلمەكنى اميد ايتەدرلەر... عجبا بونڭله قيينلق بتيريلگەن، بولشەويكلەردە اويلاديقلارينا ايريشكەن بولادرلارمى؟ بو سورغونڭ جوابينى‌دە كيلە- جه كدە دقتله تعقيب ايتب باراجاغمز حادثات انكشافندەن چيقاراجاقمز. هەر حالدا مسئله اويلانديغى، پلانغا آلنديغى قادار قولاى بولماسا كيرەك.

تاشبالتا

1918—ماى—1936

(قافقاسيالى دوستلاريمزغا)

ماى آيى قافقاسيا خلقلارينڭ ملى استقلاللارى بايرامى تاريخيدر. 18 ييل بوندان اول 11نچى مايدا شمالى قافقاسيا تاغليلارى، 26نچى مايدا گورجستان، 28نچى مايدا آذربايجان (وە ئەرمەنستان) استقلالا- رى اعلان ايتيلدى. بو تاريخلەردەن باشلاب قافقاسيا خلقلارى روسيادان آيريليب اوز باشلارينا مستقل ملى تورموشلارينى قورا باشلاديلار. تأسف كه بو ياش قافقاسيا دولتلەرى كوب اوزون دوام ايته آلماديلار، برى آرتندان برى قايتادان روس بويوندوروغى آستينا توشوب قالديلار. ايمديكى چاغدا قافقاسيا خلقلارينك اوچراديقلارى بو موفقيتسزلكنك سببلەرينى تيكشيريب، ايضاح ايتب اوتورو شو يردە بزگه توشمەيدر. بو جهتنى اوبيه كتيف تيكشيريب، اوندان كيرەكلى نتيجەنى چيقارو قافقاسيالى دوستلاريمز وە اونلارنڭ تشكيلاتلارينا عائد ايشدر. فقط بو فاجعەنڭ نيگيزندە قافقاسيا خلقلارينك اوزآرا برلەشيب كوچلو قافقاسيا جبهەسى ياراتب اولگورمەگەنلكلەرينك مهم‌گنه رولى بولغاندا ايكى تورلو فكربولا آلمايدر... كوچلەرنڭ بولونووى بر طرفدان كيچيك ملى جمهوريتلەر- نڭ كوچينڭ لازمى درجەدە تيز قورولوشينا مانع بولدى، ايكنچى ياقدان تاريخى دوشمانغا اونلارنڭ هەر برينى آيريلقدا يقو قولايليغينى بيردى.

قان، تیل، دین وه حرث مسئلهلهری ملی دولت قورولوشینگ
اساس تمللهری بولغاندا شبهه یوق. فقط قاتغ تجربه کورسهتدی، که
جغرافی برلک مسئلهسی قومشو خلقلار آراسنداغی ملی
آیریلقلارنیدا اونوتدوروب، اونلارنی عمومی بر دولت قورو یولینه اوندای
تورغان مهم عامللهرنگ بریدر... هەر قاندای بر خریطهنی آچیب قاراـ
ساگز، درحال قافقاسیانگ بوندای جغرافی برلکلهرنگ نادر بر نمونهسی
بولغانی قناعتینی ایدینهجه کسگز. قافقاسیانگ ایگ مهم جغرافی وصفلهرـ
ندهن بری اونگ روسیادان دنیانگ ایگ بویوك تاغ سلسلهرندهن بری
ایله آیریلغانلغیدر.

قافقاسیانك بو ایکی طبیعی-جغرافی صفتندهن شو نتیجه چیقادر: —
قافقاسیا، طبیعی آیریم خلقلارنگ کولتور تورموشینا رعایت ایتهرلك
شکلده قورولغان، برلهشکهن مستقل بر دولت شکلینی آلمالیدر. قافقاسیاـ
نگ برلهشکهن کوچلهری اونی روسیادان آیرغان تاغلارنی ینهده یاخشیـ
راق محکملهب، اونی روس کوچلهری اوچون اوتولمهس بر شکلگه
کیریتهدر.

قافقاسیا خلقلاری بونی جوده یاخشی آڭلادیلار. قافقاسیادان کیلـ
گهن خبرلهر او طرفدا خلقلارنگ عمومی دوشمانغا قارشی برلهشکهن بر
جبههده کورهشمهکده بولغانلقلارینی بیلدیرمهکدهدر. بو طرفدا مهاجرلهر
آراسندا کورولمهکده بولغان حادثهلهرده آیریم قافقاسیا خلقلاری ممثلله-
رینك برلهشکهن قافقاسیا قونفهدهراسیونی دولتچیلگی نیگیزی اوستنده قطعی
صورتده ایشلهب بارا یاتقانلقلارینی کورسهتمهکدهدر. بز وقتیله قونفهدهراـ
سیون پاکتی یاسالیشینی (14. 7. 34)دا یوره کدهن قوتلولاغان ایدیك.
بوکون قافقاسیا خلقلاری ملی قورتولوش بایراملارینی ایسلهرکهنده
قافقاسیالی قارداش وه دوستلاریمزنك عمومی قورتولوش حرکتلهریمز
اوچون کوب مهم بولغان بو برلهشکهن قافقاسیا یولندا امیدلهرینی تحقق
ایتدیرولهرینی وه یاقین کیلهجهك ماي بایراملارینی قورتولمش قافقاسیادا
قارشی آلولارینی تیلهیمز.

* * *

بین‌الملل وضعیت

بین‌الملل وضعیت هیچ آڭلاشیلمایتورغان درجهده قاریشیب کیتدی.
حتی «اتفاق»، «دوستلق» دیگهن کبی ایکی تورلو آڭلاشیلووی ممکن
بولماغان تعبیرلهرده آڭلاشیلماس بر حالغا کیریب قالدی. بوکون یالغز
ترکیهنگ ساویت روسیا بیلهن بولغان مناسباتیگنه تنیق وه آیدین بر
شکلدهدر. هەر ایکی طرفنگ افکار عامهسی بو دوستلق وه اونی ساقلاش
کیره کلگندهن عینی آچیقلقدا بحث ایتهدر. بو دوستلق هواسی بوکون
هەر قاندای بولوتدان آزاد، تنیق دیب کورسهتیله آلادر. بونگ خارجنده
«دوستلق»، «اتفاق» دیگهن تعبیرلهر قای یرده نه افاده ایتدیکی بیلنمهس
بر حالغا کیلگهن. مثاللارغا یاناشایلق.

«بویوك آنتانتا» دیگهن بر اتفاق بار ایدی. بو اتفاقدا اینگلتهره،
فرانسا، ایتالیا وه یاپونیا کیرهر ایدی. ملتلهر جمعیتی فعالیتینی باشلاب یوـ
روچی بو اتفاق اوزینه الله طرفدان یر یوزنده صلح قاراغولی ایتیلیب قوـ
یولغان بر قوروم کبی قارار ایدی. ایمدی شو آنتانتا اوزی قایدا قالدی؟
یاپونیا ملتلهر جمعیتندهن کوبدهن چیکلیب کیتدی. بونگله او آنتانتادان
دا چیکیلگهن بولدی. ملتلهر جمعیتی نظامنامهسی بویونچا، ایتالیا بوکون
ملتلهر جمعیتی بیلهن سوغوش حالندا تورادر. آنتانتانگ قالغان ایکی
اعضاسی — اینگلتهره وه فرانسا ایتالیانی اقتصادی جزا آستندا توتادر. بو
حرکتده اینگلتهرهنگ صمیمی بولغانلیغینی بر درجهگه قادار قبول ایتهك
ممکن ایسهده فرانسانك بو تدبیره مجبوریت آستندا قاتناشماقدا بولغانلیغینی
ده کورمهی بولمایدر. آنتانتانگ اوپوشکهن اعضاسی اینگلتهره وه فرانسا
بوکون دنیا حادثاتینی ایکی نقطهٔ نظردان کورهدر. اونلار دنیا سیاستینك
قایسی بر مهم مسئلهلهری اوستندهده عمومی بر فکرده ایمهسلهر.

بویوك آنتانتا ایشده ایکهن یوغوسلاویا، چهخوسلوواقیا وه رومانیاـ
دان عبارت «کیچیك آنتانتا» آتلی بر اتفاقدا قورولغان ایدی. بو دولتلهرـ
نگ هەممهسیده فرانسا بیلهن اتفاق سیاستی وه اونگ حربی یاردهمی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نیگیزنده یوروب بارارلار ایدی. بویوك آنتانتا دولتلەری آراسندا تام بر تساند حکم سوراگەن چاغلاردادا ایتالیا متفقی فرانسانڭ متفقلاری کیچیك آنتانتا دولتلەرینه دوشمان آوستریا وه مجارستاننی یاقلاب کیلدی. ایتالیانڭ آوستریا وه مجارستاننی یاقلاوی سوڭ زمانلاردا قطعی بر شکل آلدی. آوستریا حکومتی «سەن-ژەرمەن» معاهدەسینی بوزوب اوزعسکری کوچلەرینی آرتیرو یولنداغی سوڭ قرارینی وه بو ایتالیا یاقلاوینا تایانب بیریب اوتورادر. فرانسانڭ متفقلاری، کیچیك آنتانتا دولتلەری آوستریا حکومتینڭ بو قرارینا اعتراض ایتدیلەر. فقط اعتراض ایتودەن آرتیق بر نەرسه ایشلی آلمادیلار.

بوندان آچیق کورونوب تورادر، که بویوك آنتانتانڭ ایکی اعضاسی تا بو سوڭ عمومی بحراندان کوب اول بربرینه دوشمان ایکی جبهەده دوست وه متفقلار حاضرلی باشلاغانلار ایدی.

ایش بو قاداری بیلەن‌ده بیتمەدی. کیچیك آنتانتاغا یاردەمچی‌اولماق اوزره یوغوسلاویا، رومانیا، تورکیه وه یونانستاندان عبارت بالقان اتفاقی یاراتیلدی. بو اتفاق اعضالاری‌دا خارجی سیاستلەری یولندا عینی استقامتده ایمەس ایدیلەر. یوقاریدادا دینیلدیکی کبی یوغوسلاویا وه رومانیا فرانسا طرفینی توتسالار، تورکیه-ساویت روسیا دوستلیغی استقامتنده یورودی. فرانسا-ساویت اتفاقندان سوڭ بالقان اتفاقی اعضالاری آراسنداغی بو آیریلق‌دا بر درجه‌گه قادار آزالغان بولدی. فقط بونداداایمدیگەچه ساویت علیهدارلیغی وضعیتندەن آجرالمای کیله یاتقان یوغوسلاویا آیریلیب تورادر. بونگله برابر اورتا آوروپادا صلحنی ساقلاو، یعنی او دائرەده آلمانیا وه ایتالیا نفوذینڭ کوچەیب کیتووینه مانع بولو سیاستنده کیچیك آنتانتا وه بالقان اتفاقی بر فکرده کورونەدر. بو قورولوشلارغا قارشی ایتالیان دوشمانلیغینڭ بارغان ساری کوچەیب بارا یاتقانی‌دا بونگله ایضاح ایتیلسه کیرەك. ایتالیادا آوستریا وه مجارستاننی توتو بیلەن‌گنه کفایتلەنمەیدی. او «آرناودلق»قادا قول اوزاتقان. بو کیچیك دولتنڭ جغرافی موقعی اونڭ ایتالیا سیاستنده‌کی، بالخاصه اونڭ یوغو-

سلاویاغا قارشی سیاستنده‌کی اهمیتینی کوچەیتمه‌کدەدر. سوڭ کونلەرنك غازیتالاری ایتالیا بیلەن آرناودلق آراسندا بر معاهده یاسالغانلیغینی، بو معاهده بویونچا آرناودلققا 300 میڭ ایتالیان مهاجری کتیریلمه‌کچی بولغانلیغی آڭلاشیلماقدادر. 300 میڭ ایتالیان آرناودلق اهالیسینڭ اوچده بری دیمه‌کدر. بو مهاجر کتیرو سیاستینڭ سیاسی معنا وه اهمیتی آڭلاشیلمایتورغان بر نەرسه ایمەس.

آوروپا سیاستینڭ تأثیرلی کوچلەرندەن تاپیلغان لهستان‌غا کیلەیلیك. لهستان‌نك یا شو وه یا بوندای آلاجاغی وضعیت عموم آوروپا سیاستنده کوب‌گنه رول اوینایدر.

لهستان‌نك فرانسا متفقی بولغانلغی تا ایسکیدەن‌بەری معلوم بر نەرسەدر. عینی زماندا لهستان فرانسانڭ آوروپا سیاستنده باش رقیبی دیب تانیدیغی آلمانیا بیلەن‌ده دوستدر. لهستاننی کیچیك آنتانتاغا کیریتو وه یا یاقلاشترو یولنداغی فرانسا اورونوشلاری ایمدیگەچه بر نتیجه بیرمەی کیلەدر. بو اورونوشلاردا فرانسانڭ ایکنچی بر متفقی چەخوسلوواقیا ایله لهستان آراسنداغی بعضی آڭلاشیلماسلق ایڭ مهم مانع تشکیل ایتەدر. فرانسا ایمدیگەچه لهستان‌نك آلمانیاغا یاقینلیغینی ضعیفلەتب، اونی ساویت روسیاغا ایسیندیرو اورونوشلارندادا موفق بولالمای کیلەدر. ساویت روسیا بیلەن لهستان آراسندا تجاوز ایتمەسلك معاهدەسی بار. آڭلاشیلغان بوکونکی وضعیتده بو قاداری یتیشمەیدر.

کیچیك آنتانتانڭ بر اعضاسی چەخوسلوواقیاغا قارشی سوڭ درجەده ساویق وضعیتده بولغان لهستان عینی کیچیك آنتانتانڭ ایکنچی اعضاسی رومانیا بیلەن متفق حالندادر. بو اتفاق اصلنده ساویت روسیاغا قارشی دیب کورولەر ایدی. بوکون ایسه رومانیا بر طرفدان ساویت روسیاغا سوڭ درجه یاقین کورونگەن دولتلەرنڭ بری سانالدیغی کبی، ایکنچی یاقدان او لهستان بیلەن اتفاقینی ساقلاب کیلەدر. لهستان کیچیك آنتانتا، آینقسا اوزینڭ متفقی رومانیاغا دوشمان مجارستان بیلەن جوده یاقین. لهستان‌نك وضعیتی عمومیتله روسیاغا، خصوصاً ساویت روسیاغا، قاراشی

بیلەن تعیین ایتیلەدر. مەنە شونگ اوچوندە لهستان فرانساغا کوچلو سیمپاتیسی بولووینا قاراماسدان ساویت روسیا ایلە اتفاقغا کیرودەن باش قاچیریب کیلەدر.

رسماً معلوم بولغان بویوك ، کیچیك آنتانتا وە بالقان اتفاقی کبی اوچ بویوك غروپنگ ایچکی کورونوشی مەنە شوندان عبارتدر. وضعیتنگ کوبدە یاخشی بولماغانلیغی آچیق کورونوب تورادر... بویوك آنتانتا یوما لانیب کیتدی. هەر بری آیریلقدا فرانسا بیلەن باغلانغان کیچیك آنتانتا اعضاسیدا تیشقی سیاستلەرندە برلەشکەن بر حالدە ایمەس. بالقان اتفاقی حقندادا همن-همن شونك عینینی سویلەش کیرەك.

تورکیە وضعیتنە دائر بر نقطەنی شو یردە کورسەتب اوتوش فائدەسز بولماسا کیرەك. مقالەنگ باشندایاق یازدیغمز کبی تورکیەنگ ساویت روسیاغا دوستلغی هواسی هەر قاندای شبهە بولوتندان آزاد بر حالدادر. تورکیە بالقان اتفاقینك اعضاسیدر. بو اتفاقنگ تورکیەدەن باشقا اعضاسی فرانسا بیلەن متفقدرلار. بز فرانسانگ تورکیە طرفندان تکلیف ایتیلگەن قارشیلقلی یاردەم معاهدەسی پروژەسینی نیچین رد ایتکەنینی آڭلای آلمادیق. تورکیە ایلە فرانسا آراسنداغی اقتصادی مناسبات‌دە عینی درجەدە ضعیفدر. پاریسدە چیقاتورغان "L'Oeuvre" غازیتاسی 36 .4 .18 تاریخلی سانندا بو نقطەغا تماس ایتب ، تورکیە اخرجاتینگ یوزدە 49ی ، یعنی یارمیسی قادارینی اشغال ایتکەن آلمانیانگ فرانسا حسابنە قازانب کیتکەنینی یازادر. عینی غازیتا بو وضعیتنگ فرانسا اوچون ایکی نقطەدان قورقولو بولغانینی قید ایتەدر: برنچیدەن افکار عامەسینگ بر قسمی هەم سیاسی هەم اقتصادی جهتدەن آلمانیا بیلەن قیزیقسینب تورغان تورکیە یوغوسلاویا بیلەن اتفاقدادر. رومانیا وە یونانستاندا ایشلەرنگ باریشینا تأثیری ایمدیدەن‌دە کوزولمەکدە بولغان تورکیە بوغازلارنی قوراللاندیریب ، حاکمیتینی تأمین ایتب آلغاندان‌سوڭ تأثیرینی آرتیراجاقدر. بوغازلار قوراللاندیریلغاندان سوڭ روس کوچلەرینگ آوروپا توپراغینا کیچمەسی کلیدی تورکیەنك قولوندا بولوناجاقدر.

یەگیدەن بویوك آنتانتاغا قایتایلق.

بویوك آنتانتانگ قولاوی کوبدەن معلومدر. بو ییقیلونگ سببلەریدە بیلگیلی. بو قولاب بارایاتقان بنانی توتوب تورا بیلو اوچون 1935نچی یلی کوکلەمدە ایتالیان شهری سترەزادا فرانسا-ایتالیا-اینگلتەرە آراسندا آڭلاشما یاسالدی. بری کیچیك آنتانتا وە بالقان اتفاقینی حمایە ایتوچی ، ایکنچیسی دوشمانی بولغان فرانسا بیلەن ایتالیا اینگلتەرە بیلەن برلکدە اورتا آوروپادا موجود وضعیتنی قوروماقچی بولدیلار. بو ایسە آوستریانگ آلمانیاغا قوشولووینا مانع بولو دیمەك ایدی.

بو «سترەزا جبهەسی» دیگەن نەرسەدە کوب اوزون سورمەدی. 1935نچی یلی ایکنچی اوقتوبردا ایتالیا حبشستانغا قارشی سوغوش آچدی. فرانسا ایستەمەدیگی حالدا ، ملتلەر جمعیتی نظامنامەسی بویونچا ایتالیاغا قارشی تطبیق ایتیلەجەك اقتصادی جزاغا قاتناشو مجبوریتندە قالدی. مەنە شو ایتالیانك حبشستان اوستینە سالدیرماسی آندان باشلاب آوروپا سیاستی بوتونلەی اوزگەردی. اونگ یەگی بر دورەسی باشلاندی. ملتلەر جمعیتی مؤسسلەرندەن برینگ جمعیت نظامنامەسینی بوزوشی آوروپا سیاستینی سارسیتمای قالالماس ایدی. ایتالیا-حبشستان سوغوشی باشلانماسدان اول ساویت روسیا بیلەن معاهدە یاساغان فرانسا ، بو حادثەدەن سوڭ ساویت روسیا بیلەن داها زیادە باغلانیشغا قرار بیردی. چونکە او آلمانیا بیلەن بوزولوشوب قالغان تقدیردە روس کوچلەرندەن فائدەلەنیشنی اویلادی. بوڭا جواباً آلمانیا لوقارنو معاهدەسی احکامینە قارشی راین بویلارینا عسکری کوچلەرینی کیریتدی. ایتالیا حبشستان اوستنە هجوم ایتەباشلاغان زمانگینگ تەرسی دیەرلك بر وضعیت توغدی. او زمان اینگلتەرە ملتلەر جمعیتی نظامنامەسینی بوزغان ایتالیاغا قارشی قطعی تدبیرلەر کورونی آلغا سورمش ایدی. او زمان آلمانیاغا قارشی ایتالیا دوستلیغینی ساقلاماقچی بولغان فرانسا بوڭا تورلو یوللار بیلەن مانع بولدی. ایمدی ایسە فرانسا آلمانیاغا قارشی جذری تدبیرلەر کورونی آلغا سورە باشلادی. مانع‌چیقارو رولینی بو سفر اینگلتەرە آلدی... اوزینی «بوتون دنیا مظلوم حامیسی»

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ديب آتاب يوروچى ساويت روسيا بو تارتيشمادا فرانسا طرفينى توتدى. ايمدى او ايتاليانك آوروپا ايشلەرينە، يعنى آلمانيانى اوراب آلو سياستينە، قاتناشينى تأمين ايتمەك اوچون، اوڭا قارشى تطبيق ايتيلمەكدە بولغان جزانگ كوتەريلوۋينى ايستەمەكدەدر. («تاڭ» غازيتاسينڭ 36 .4 29 تاريخلى سانينا باقيلسين).

شرقدا ساويت روسيا بيلەن ياپونيا آراسى مخصوص بر شكل آلمشدر. 36 .4 .8 تاريخلى ساويت مطبوعاتى تا 36 .3 .12دە ساويت روسيا بيلەن تيشقى موغولستان آراسندا ياسالغان معاهدەنى اعلان ايتدى. بو معاهدەدە قارشيلقلى ياقلاو، ياردەم وعد ايتيلەدر. بو معاهدە هەر نەرسەدەن اول تيشقى موغولستاننك قطعى صورتدە ساويت روسيا قولينا توشديگينى، 800 ميڭ قادار اهاليسى بولغان بو مملكتنڭ ساويت روسيانڭ ياپونياغا قارشى سوغوش كيندەگينە آيلانغانينى كورسەتەدر. مركزى ختاى حكومتينك تكرار-تكرار قيلغان اعتراضينا جواباً ساويت حكومتى ختاى حكومتينڭ صلح وە آسايشنى تأمين ايتودەن عاجز بولغانينى، بونڭچوندە اوزينڭ او طرفداكى منفعتينى قوروماق اوچون موغولستان خلق جمهوريتى حكومتى بيلەن معاهدە ياساوغا حقلى بولغانينى سويلەب قويا قالدى.

موغولستان مسئلەسى يالغز آسيا سياستينڭگنە ايمەس، حتى دنيا سياستينك ايڭ مهم مسئلەلەرندەن بريدر. بز بو مهم مسئلەگە باشقا داها مناسب بر آندا قايتونى وعد ايتب، بو نقطەدا ايمديگەچە هيچ كيمسەنڭ اهميت بيرمەديكى بر نقطەنى قيد ايتبگنە كيتمەكچى بولامز: ساويت روسيا حكومتى «موغولستان خلق جمهوريتى» بيلەن ياساديغى معاهدە اوستندەكى مركزى ختاى حكومتى اعتراضينا بيرگەن جوابى بيلەن بر دولت بيرينە يات كوچلەرنك ايستەديكى كبى كيريب كيتە بيرووى فكرينى حقلاغان بولدى. 1918 وە 1919نچى ييللاردا سابق روسيانڭ تورلو قسملارى بيلەن معاهدە، آڭلاشمالار ياساغان آتانتا دولتلەرى — فرانسا وە اينگلتەرە عينيلە ساويت حكومتينك موغولستانداغى حركتينە اوخشاش حركتدە بولونغان ايديلەر. شو قادار فرق ايلە، كە او زمان فرانسا وە

اينگلتەرە او ييرلەردەكى ملى ايمتيليشلەرنى ياقلاغان وە هيچ بر صورتلە او ييرلەرنى اوز توپراقلارينا قوشوب آلو نيتينى كورسەتمەگەن ايديلەر. ساويت روسيا ايسە موغولستاننى كوبدەن اوز مستملكەسينە آيلانتريب قويغان.

مانجوريانى مستقل بر دولت حالينا كيريتو اويى اوچون ياپونيانى ملتلەر جمعيتينى تاشلاب چيقيشغا مجبور ايتكەن «بويوك آوروپا». موغولستانى يوتوب اوتورغان ساويت روسياغا چورق ايتب اعتراض ايتمەديگى بر طرفدا تورسون، اونى صلح پريسى، «بين‌الملل حقانيت» وە «اخلاق»نڭ جانلى هيكلى كبى كوروب، قايدا اوتورغزاجاغينى‌دا بيلمەى‌توراذر.

اوز حقينى مدافعە ايتودەن عاجز ختاينڭ توپراغينى باسب آليب اوتورغان بولشەويكلەر آوروپانى 1918-1919نچى ييللاردا «روسيا توپراغى»نا كوز تيككەنلك، اونى باسقانلق وە يا باسماقچى بولغانلق بيلەن عيبلەيدرلەر.

بز بو يازيدا ايمديكى بين‌الملل سياسى وضعيتنى يوزدەن‌گنە بولسادا كورسەتب اوتوشكە اوروندوق. ايمدى شو قارما قاريشيق وضعيتدەن معين بر قناعتغا كيلو اوقوچيلارغا عائد بر ايشدر.

كوچلينڭ ئەگويزمينە باغلانغان «حقانيت» وە «حقوق تيڭلگى» كبى «مقدس» پرەنسيپلەردەن قانداى معنا وە نتيجە چيقاجاغينى‌دا مدنى آوروپانڭ «عقللى بيلگيچلەرى» سويلەسنلەر.

*

ايتاليا-حبشستان سوغوشى كوتولگەنيدەك بولوب نتيجەلەندى. حبشستان اوردوسى مغلوب ايتلدى؛ حبشستان ايمپەراتورى مملكتندەن قاچيب كيتيش مجبوريتندە قالدى؛ ايتاليا اوردوسى حبشستان پايتختى «آديس-آبابا»نى اشغال ايتدى. ديەرلك قورالسز وە معاصر حربى علم وە تەخنيكدەن خبرسز حبشلەرنڭ ايڭ قوتلى آوروپا اوردولارندان تانيلغان ايتاليا اوردوسيغا 7 آى قادار قارشيلق كورسەتيب سوغوشا بيليشلەرى فوق‌العادە بر نەرسەدر.

ایتالیانك ظفری ملتلەر جمعیتی اعتباری اوچون بویوك بر ضربەدر...
ملتلەر جمعیتی بولماسا ایدی، ایتالیا حبشستان سوغوشی شبهەسز بولایچا نتیجەلەنمەس ایدی. چونکه فرانسا وە اینگلتەرە (بالخاصە اینگلتەرە) کبی آفریقادا بویوك منفعتلەری بولغان ایمپەریالیست دولتلەر ایتالیانگ ظفریگه یول قویماس ایدیلەر.

زمانمزنگ ایگ بویوك فاجعەسی اودر، کە «حبشستان واقعەسندان» سوكدا بوکونگی آوروپا بویوکلەری «اویالماسدان-قیزارماسدان» اعضالادیقلاری معاهده وە آندلاشمالاریغا صداقتلەرندەن سویلەیدرلەر...

م.

«قافقاسیا، تورکستان وە اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتەسی»

فعالیتندەن

(پاریسدەن مکتوب)

1) «قافقاسیا، تورکستان وە اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتەسی»نگ تکلیفی اوزەرینە، دوستلق قومیتەسی اعضاسندان وە آذربایجان ملی مرکزی باشلوقلارندان دوقتور میر یعقوب بیك، 17. 4. 36دە پاریس قونفرانس سالونلارینگ بریسندە «آسیا مسئلەسی» موضوعندا بر معروضە اوقودی. بر یاریم ساعت دوام ایتکەن بو معروضەسندە، میر یعقوب بیك، تیگلاوچیلار نظر دقتینی آیریچا یاپونیا سیاسی حرکتیگه توقتاتیب اوتدی. یاپونیانگ مدنی وە بالخاصە اقتصادی ترقیسی بو بویوك دولتنی آسیا قطعەسیغا قارای آدیملەر آتیشغا مجبور ایتشلە برابر، اونی «آسیا آسیالیلاریگدر» شعارینی میدانغا آتیب، بوتون «آسیاچیلق» مفکورەسینگ بهادری بولوب چیقیشقادا مجبور ایتەدر. بویوك جهان سوغوشندان سوك یاپونیانگ صناعت ساحەسنداغی قازانغان یوتوقلاری وە سیاسی مقصدی وە اونگ یوراگوزوب کیلمەکدە بولغان حرکتلەرینە عائد تولوق وەاوستالیقلە تویلانغان معلوماتلار تیگلاوچیلار طرفدان شدتلی آلقیشلارلە قارشی آلینب، معروضەچینگ ایستەدیگی تأثیرنی براقدیغینی کورسەتدی.

2) 20. 4. 36دە «دوستلق قومیتە» پاریسدە یاشایتورغان اوقراینا مهاجرلەری اویوشماسی رئیسی مهندس میخائیل ایەرەمییەفنگ معروضەسینی تیگلادی. ایەرەمییەفنگ سوك وقتلار فرانسانگ بعضی أولکەلەریلە اجنبی مملکتلەردە بولوب، اورالاردا روسیادان آیریلماقچی بولغان ملتلەر وە اولارنگ ملی حرکتلەری حقندا بیردیگی قونفرانسلارن سویلەدی. دوستلق قومیتە اعضالاری ایەرەمییەفنگ خارجدە بیرگەن قونفرانسلارن «پرومەتە» جبهەسی اوچون کوب فائدەلی تاپیب، او کشیگە بیان تشکر ایتدی.

3) 27. 4. 36دە «قافقاسیا، تورکستان وە اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتەسی» قافقاسیا قونفەدەراسیون شوراسی ایلە برلکدە، قافقاسیا شوراسی رئیسی امین بیك رسول زادەنگ رئیسلگی آستندا، عیاض بیك اسحاقینگ اوزاق شرق سیاحتی حقندا معروضەسینی تیگلادی. عیاض بیك یازیشدا نە قادار اوستا بولسا، معروضە سویلەشدەدە او قادار اوستالق کورسەتدی. خلقمز تعبیرینی قوللاناراق عیاض بیك بوتون تیگلاوچیلارنی ایکی ساعت «اوز آغزیغا قاراتیب اوتوردی» دیە بیلەمز. عیاض بیك بزنی، یاپونیانگ بزگە معلوم بولماسدان کیلگەن بعضی اخلاقی وە فکری خصوصیتلەریلە تانیشتریب، بوتون آوروپا وە آمریقا، بالخاصە روسیا ایمپەریالیزمیگه قارشی باش کوتەرگەن بو بویوك آسیا دولتینگ کیچیرمەکدە بولدیغی سیاسی وضعیت وە آلغا قویدیغی مقصدلارینی کوب معنالی قیسقا سوزلەر بیلەن تصویرلەب بیردی. طبیعی اولاراق، عیاض بیك معروضەسندا یاپونیانگ بزلەرنی قیزیقتریب علاقەدار ایتەتورغان سیاسی پروژە وە مقصدلەری آیریچا اورون توتدی...

اوندان سوك اوزاق شرقدا یاشاوچی غیر روس ملتلەر تورموشندان، اولارنگ ملی، سیاسی حرکتلەرندەن، اوز آرا باغلانیش وە مناسبتلەرندەن سویلەب بیردی.

عیاض بیك معروضەسینگ تیگلاوچیلار نظر دقتینی بالخاصە جلب ایتکەن بر نقطەسی، یاپونیا، مانجو-قو، موغولستان وە عموماً اوزاق شرقدا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

اورناشقان تورك-تاتار توغانلاریمزغا عائد قسمی بولدی... «یاگا ملی یول» وه آینیقسا «ملی بایراق»دا یازیلماقدا بولغان مقالەلەردەن اوزاق شرقداغی توغانلاریمزنگ تورموشی وه اولار آراسندا عیاض‌بیك بارغاندان‌سوڭ جانلانیب، تامرلاب، یاییلا باشلاغان ملی سیاسی حرکت بارچامزنگ‌دا معلومیمزدر...

عیاض‌بیك معروضەسی کوب دەرین وه یاخشی تأثیر قالدیردی. معروضه سوڭندان قویولغان سوراقلار تیکلاوچیلارنگ اوزاق شرقدا کورونه باشلاغان حرکتلەرگه نه درجەده اهمیت بیرگەنلەرینی آچیق کورسەتیب بیردی.

معروضەدان سوڭ قافقاسیا قونفەدەراسیون شوراسی رئیسی امین‌بیك رسول زاده وه «قافقاسیا، تورکستان وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتەسی» رئیسی شولگین عیاض بیك‌گه بو ایکی تشکیلات نامندان تشکرلەر بیلدیردی. امین‌بیك رسول زاده تکلیفی اوزەرینه قافقاسیا شوراسی وه «دوستلق قومیتەسی» ناملارندان «ملی بایراق» أدارەسیگه اوزاق شرقداغی تورك-تاتار توغانلاریمزنك ملی تشکیلات وه ملی حرکتلەرینی تبریکلەب مکتوبلەر یازیب یوباریشغا قرار بیریلدی.

ایگ سوڭ باش محرریمز مصطفی بیك عیاض‌بیك‌نگ اوزاق شرقدا اوچرادیغی قینلقلار وه ملی حرکتیمز دوشمانلاری طرفندان اوگا قارشی وحشیانه صورتده یورگوزولگەن هجوملەردەن بر نیچه سوز بیلەن‌گنه بحث ایتب، تیکلاوچیلارنی عیاض بیك‌گه سیمپاتی وه هجوم ایتکەن خولیغانلارغا قارشی نفرت بیلدیریشکه دعوت ایتدی وه تیکلاوچیلاردا بونی آلقیشلار ایله قبول ایتدیلەر...

آلمانچا مهم بر کتاب

آلمانیادا هیتلەر وه اونگ فرقەسی ایش باشینا کیلگەچ بەرلین‌ده «آنتی-قومینتەرن» نامندا بر قوروم یاسالغان. بو قوروم ساویت مملکتنده‌کی تورلو مظالم وه قیناولارنی وه ساویت حکومتینگ «قومینتەرن» آرقالی

دنیانك هەر تاماندا قیلیب‌تورغان بوزغون حرکتلەرینی آچیب کورسەتوچی بر کوب نشریاتیله افکار عامەنك نظر دقتینی اوزیگه تارتیب کیلگەن مهم بر تشکیلاتدر. شو «آنتی-قومینتەرن» اوتکەن آینگ سوڭلارینا توغرو ینه مهم بر اثر باسیب چیقاردی. بو اثر ساویت روسیا سیاستینه وه «قومینتەرن» حرکاتینا قارشی مجادله میداندا تانیلغان، تورلو ملت وه مملکتلەرگه منسوب محررلەردەن 50 قادار یازیچینك مقالەلەری توپلامندان عبارت بولوب، دوقتور آدولف ئەرت (Dr. Adolf Ehrt) نگ قاراماغندا، «دنیا بولشەویزمی» (Der Weltbolschewismus) نامی آستندا چیقمشدر(*). بو بویوك آلمانچا کتابدا 48 مملکت حقندا مقاله بار. نفیس کاغدغا باسیلغان 506 بیتلك اثر بیش بابغا بولونمشدر:

ایلك بابنده، 41-236نچی بیتلەرنده، «قومینتەرن»نگ آوسترالیا، بەلجیقا، دانیمارقا، فرانسا، یونانستان، بویوك بریتانیا، هوللاندا، قانادا، لاتین آمریقاسی، مەکسیقو، نورویچ، اسویچ، اسویچره، اسپانیا، چەخوسلوواقیا وه شمالی آمریقا قوشما جمهوریتلەری کبی دەموقرات-لیبرال دولتلەر توپراغنداغی فعالیتی حقندا؛ ایکنچی بابنده: بولغارستان، آلمانیا، ایتالیا، یوغوسلاویا، آوستریا، مجارستان دەك دیکتاتورلق سیستەمی جاری (autoritär) مملکتلەردەگی بولشەویکلەر فعالیتی توغروسندا؛ اوچنچی بابنده: 1) عرب أولکەلەری، 2) تیشقی موغولستان، 3) سیام، هندوچینی وه آسیانگ جنوب شرقیسنداغی باشقا أولکەلەر، 4) ماکیدونیا، 5) شرقی تورکستان کبی «غیرمستقل» أولکەلەردەکی ساویت روسیا سیاستی وه بولشەویك بوزغونچیلغی حقندا مهم معلوماتلار بیریلمشدر(**).

اثرنگ تورتنچی بابنده ساویت روسیانگ قومشولاریغا یعنی آفغانستان، ختای، ئەستلاند، فینلاندیا، ایران، یاپونیا، لهستان، رومانیا وه

(*) „Der Weltbolschewismus.“ Herausg. von der Anti-Komintern. Nibelungen Verlag G. m. b. H., Berlin-Leipzig 1936. (Der Vertrieb des Buches ist nicht öffentlich. In Deutschland erfolgt er durch den Hans Lhotzky-Verlag G.m.b.H., Grünwald-München-Leipzig-Berlin.)

(**) اثرنك اوچنچی بابنده، 342-346نچی بیتلەرنده، «شرقی تورکستان» (Ostturkestan) باشلغی ایله باسیلغان مقاله محررلەریمزدەن دوقتور اسحاق اوغلی طرفندان یازیلمشدر.

تورکیه کبی مملکتلەرگە قارشی قاندای مناسبات وە حرکاتدە ایکەنلگی تحلیل ایتلمشدر (*).

کتابنگ بیشنچی بابی، 504-447نچی بیتلەری، ساویتلەر اتفاقینا تابع أولکەلەردەکی ساویت سیاستینی تصویر ایتوچی مقالەلەردەن عبارت بولوب، بولار سیراسندان: 1) «آذربایجان» — هلال منشی؛ 2) «ایدیل-اورال» — ف. تیمیر؛ 3) «قریم» — جعفر سید احمد؛ 4) «شمالی قافقاسیا» — م. قاراباغی وە 5) «غربی تورکستان» باشلقلی مقالە دوقتور طاهر شاکر طرفندان قلمغا آلینب، بو یازولارنگ بارچاسیدا ساویت روسیا محکومی تورك أولکەلەرندەکی وضعیت حقندا اجنبیلەرگە عمومی قناعت بیرەرلك مفهومدە یازیلمشدر.

ساویت روسیا سیاستی وە «قومینتەرن» حرکاتینا یاقیندان تانیش 50 محررنگ قاتناشیغی ایلە چیقاریلغان وە 400 مختلف رسم وە خریطەنی حاوی بو بویوك اثر هەر طرفدا شدتلی علاقە اویغاتیب، مطبوعات اربابی طرفندان «وثیقەلار توپلامی» اولاراق قارشیلاندی. ع.

پشاوردەن مکتوب

پشاوردەن نور محمد افندی باشقارمامزغا یازادرکە:

موقدینده چیقیب تورغان «ملی بایراق» غازیتاسندا، محترم عیاض اسحاقی افندیمزنگ صحتی حقندا باسیلغان یازیلارنی اوقوغاچ، پشاوردە یاشاوچی مهاجرلەریمز 4نچی آپریلدە مسجد ریشم گرانغا توپلانیب، عزیز جماعت خادمینگ صحتی اوچون دعا اوقودیلار وە اوگا اوزون عمر تیلەدیلەر. بو دعا مجلسینگ رئیسی حاجی محمد جان افندی ایدی. نذیرجان افندی قرآن اوقودی. اوندان سوڭ رئیسنگ تکلیفی ایلە عیاض افندینگ تیزلکدە ساغالیب کیتووی اوچون دعا اوقولدی. مولوی حبیب‌الرحمن افندی عیاض افندینگ مهاجرتدەکی فعالیتی حقندا معلومات

(*) کتابنك تورتنچی بابینك سوگنداغی «تورکیه» (Türkei) باشلقلی 439-443نچی بیتلەرندەکی مقالە تورکولوغ پروفەسور دوقتور یەشکە طرفندان یازیلمشدر.

بیریب اوتدی وە عیاض افندینگ یالغز ایدیل-اورال تورکلگینگ ایمەس، روسیا محکومی بوتون تورکلەرنك خیرخواه خادمی بولغانینی سویلەدی. دعا مجلسینە قانخور بولشەویك ظلمندان یورتمزنگ تیزرەك قورتولوشی اوچون قیلنغان فاتحە ایلە نهایت بیریلدی.

بوتون ملی مجاهدلەریمزنی سایغیلاب: نور محمد

مفتی رضاءالدین فخرالدین حضرت وفات ایتدی

رفیقمز «ملی یول»نگ تیلغراف آرقالی آلدیغی معلوماتینا کورە، مفتی رضاءالدین فخرالدین حضرت شو ییل آپریلنگ 14ندە وفات ایتمشدر.

معلوم اولدیغی اوزرە رضاءالدین فخرالدین حضرت روسیا اسارتی آستنداغی تورك-اسلاملارنگ أڭ کوب دینی ایشلەری، عینی زماندا دینی وە ملی نشریاتی ساحەسندا بویوك خدمتلەر کورسەتکەن بر ذاتدر. اونگ ذکا وە دهاسینە یاراشارلق کوچلو قلمی ایلە یاراتدیغی قیمتلی اثرلەری تورکستاننگ تعصب قاراڭغیلغی تأثیرندە قالغان افقی اوچوندە بەرر ییلدیز اورنینی توتمش وە روسیا اسارتی آرقاسندا غفلتە سوروکلەنمش تورکستان تورکلگی اوچوندە رهنما رولینی اوینامشدر.

مرحومنك عزیز روحی قارشیسندا حرمتلە باش ایگەمز.

«یاش تورکستان»

تورکستان خبرلەری:

تورکمنستان معارف جبهەسندە

«انقلاب وە ملتلەر» مجموعەسینگ شو ییلغی 4نچی نومروسندا تورکمەنستان معارف قومیساری د. محمد اوغلینگ اوزیگە قاراشلی معارف

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

أيشله‌رنده‌ن معلومات بیریشکه اورونوب یازغان «یالپی سوادلق اوچون کوره‌ش» باشلقلی مقاله‌سینی اوقودوق. اوزی معارف قومیساری، اونگ اوستیگه بولشه‌ویك بولغان محمد اوغلی‌دان ایشنگ حقیقتینی کوتمه‌ك «ته که‌ده‌ن سوت کوتمه کله» برابردر. اونگچوندر، که محمد اوغلینگ قلمی آستیدان تورکمه‌نستان مکتبله‌رگه، مکتبله‌ر تورکمه‌ن بالالاریغا تولا بولوب، یاشلیراق تورکمه‌نله‌رنگ ایسه کتاب وه غازیتالاردان کوزله‌رینی آیرماسدان یورگه‌نلکله‌رینی اورگه‌نمه کده‌مز.

«... انقلابدان اولگی تورکمه‌نستاندا یوکسه‌ك ته‌خنیکی علم کورگه‌ن تورکمه‌ن یوق ایکه‌ن؛ ایمدی یوزله‌رچه تورکمه‌ن مهندس، ته‌خنیك، آغرانوم، طبیبله‌ر (دوقتورلار)نگ سوسیالیست وطنینگ سعادت وه بختیارلغینا ایشله‌مه کده ایمشله‌ر.

لاف سوزله‌رنده دوام ایتب محمد اوغلی «جمهوریت (تورکمه‌نستان) طب، په‌داغوژی (دارالمعلمین) قیشلاق خوجالیغی اورتا وه یوکسه‌ك مکتبله‌ر بیله‌ن تولغان؛ 28 ته‌خنیکومیمزدا بیش میگده‌ن آرتیق طلبه اوقوب یوروبدر؛ بوندان باشقا یوزله‌رچه تورکمه‌ن طلبه‌له‌ری تورکمه‌نستان تاشقاریسینداغی یوکسه‌ك مکتبله‌رده اوقوماقدالار» دیدی. بورادا اوقوچیلاریمزغا یوقاریدا باسیلغان «ملی قادرولار حاضرلاش» باشلقلی مقاله‌ده کتیریلگه‌ن رقملارنی ایسله‌تیب اوتوشنی لازم تاپامیز. عینی مقاله‌ده‌ن تورکمه‌نستان تاشقاریسنداغی یوکسه‌ك مکتبله‌رده‌ن نه‌فت صناعتی اوچون حاضرلانیب یورگه‌ن تورکمه‌ن طلبه‌له‌رینك 5 گنه، ژه‌ئواوژی اینستیتوتنده‌ده بیش گنه، ئه‌نه‌رگه‌تیك (ئه‌له کتریك) اینستیتوتنده بر گنه، کشیده‌ن عبارت ایکه‌نلیگینی وه کیمیا اینستیتوتنده ایسه برده تورکمه‌ن طلبه‌سینگ یوقلغینی اوقوب توروبمز.

دیمه‌ك تورکمه‌نستان معارف قومیساری محمد اوغلینگ یالغانینی عینی مجموعه‌ده علی بوغدانوف رقملار بیله‌ن کورسه‌تیب اوتمشدر.

بوغدانوفنگ «آیغاقلغی» (شهادتی) آز بولغانیده‌ك محمد اوغلی‌دا

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

اوزینی اوزی یالغانچی ایتب کورسه‌تیب قویادی. مثلاً: «1925نچی ییل بیله‌ن 1935نچی ییل آرالغندا، یعنی سوك اون ییل ایچنده سواد مکتبله‌رینی 800 میگ کشی تماملاب چیقغانمیش. بوندان بوتون تورکمه‌نستان اهالیسنده‌ن 421 میگ یاشلی تورکمه‌ننگ سواد مکتبله‌رینی دیه‌رلك ایکی دفعه تماملاب چیقغانلغی آنگلاشیلادر. حالبوکه محمد اوغلی‌نگ دیدیگنچه، تورکمه‌نستاندا سوادسزلقنی یوقاتو مسئله‌سی ایمدی‌ده حل ایتلمه‌گه‌ندر (*)؛ سوادلیلار سانی بوتون جمهوریت کوله‌منده 55% ایمش.

421 میگ یاشلی اهالیسی بار بر مملکتده 800 میگ یاشلی کشینك مکتبده‌ن اوقوب چیقغانلغینی ادعا ایتو وه بونگ اوستیگه شو 421 میگ کشینك یاریمیسندان کوپیسینگ سوادسز قالیشی کبی هیچ آنگلاشیلمای تورغان نه‌رسه‌نی سویله‌و انصافسز وه یالغانچی بولشه‌ویکله‌رگه مخصوص سفسطه‌در.

*

توزه‌تیش: «یاش تورکستان» نك 77نچی ساندا: 1) 6نچی بیتده، توبه‌نده‌ن 8نچی قاتارداغی «est un» نك توغروسی «est en» در. 2) 33نچی بیتده، یوقاریدان 8نچی قاتارداغی «سوغوشچان خداسزلار» نك توغروسی «سوغوشچان خداسزلار باشلوغی» در. 3) 38نچی بیتده، توبه‌نده‌ن 10نچی قاتارداغی «باغلارینا» نك توغروسی «باغداریناﻫ» در.

(*) За десять лет (1925—1935) через сеть школ ликбезов было пропущено свыше 800 тыс. человек. Это означает, что весь активный возраст населения (421 тыс. человек) дважды прошел школы ликбеза. Несмотря на это, выполнение решения партии о ликвидации во втором пятилетии неграмотности всего трудового взрослого населения города и аула, а также полной ликвидации малограмотности среди рабочих промышленных предприятий, совхозов и МТС по Туркмении оценивается, как явно неудовлетворительное».

(„Революция и Национальности", № 4 1936, Стр. 61)

Yach Turkestan

Mai 1936 (Le jeune Turkestan) No. 78

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

باشقارمادان: 1) ناغویا (یاپونیا)دان عمادالدین بای محمد افندینك آبونەبدلی اولاراق یوللادیغی 43,20 فرانق ایریشدی. مجموعە هەر آی وقتندا کوندەریلیب توروبدور. 2) باشقارمامزغا «الاسلام فی بولونیا» نام علی اسماعیل فوروئوفتشنگ شو ییل قاهرەدە باسیلغان 64 بیتلك اثری کیلدی. 3) ختاینگ "Paotow" شهرندە یاشاوچی شریف ایسەنقول افندیگە: شو ییل 22 مارت وە 13 آپریلدە یازغان مقالەلرگز ایریشدی. باسالمادیق.

مجموعەمزغا تیگیشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France